

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

RECÂYÎ'NİN MENÂKİB-I ÇEHÂR-YÂR'I

(İNCELEME-METİN 1B-53B)

Yüksek Lisans Tezi

Fatıma KELEŞOĞLU

Çorum- 2022

RECÂYÎ'NİN MENÂKIB-I ÇEHÂR-YÂR'I
(İNCELEME-METİN 1B-53B)

Fatıma KELEŞOĞLU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Seydi KİRAZ

Çorum 2022

Fatıma KELEŞOĞLU tarafından hazırlanan “Recâyî'nin Menâkıb-ı Çehâr-yâr'ı (İnceleme-Metin 1b-53b)” adlı tez çalışması 16/09/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Dr. Öğr. Elif AYAN NİZAM)

.....

(Doç. Dr. Seydi KİRAZ) (Danışman)

.....

(Dr. Öğr. Üyesi Murat VANLI)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Fatıma Keleşoğlu'nun İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Prof. Dr. Muhammed Asif YOLDAŞ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Fatıma KELEŞOĞLU

RECÂYÎ'NİN MENÂKIB-I ÇEHÂR-YÂR'I
(İNCELEME-METİN 1B-53B)

FATIMA KELEŞOĞLU

ORCID: 0000-0003-4421-2219

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2022

ÖZET

Menkabe, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), din büyüklerinin, kahramanların, tarihî şahsiyetlerin üstün vasıflarını, ahlakî meziyetlerini ve olağanüstü hallerini anlatan edebi bir türdür. Türk İslam edebiyatında Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında yazılmış olan menkabelere menâkib-ı çehâr-yâr denir. Türk İslam edebiyatı alanında muhtevası dört halife olan birçok eser te'lif edilmiştir. 15. yüzyılda Recâyî tarafından yazılmış olan *Menâkib-ı Çehâr-yâr* da bu türde te'lif edilmiş eserlerden biridir.

Kaynaklarda *Menâkib-ı Çehâr-yâr*'ın yazarı Recâyî'nin hayatına ve eserlerine dair kesin bilgi bulunmamaktadır. Dört halifenin hayatında yaşanan olaylardan ve faziletlerinden bahseden bu eser, 2372 beyitten oluşan bir mesnevidir. Bu çalışmada, mesnevinin 1-1125 beyiti incelenmiştir. Tek nüshası tespit edilebilen eser, Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphanesinin Kemankuş Koleksiyonunun 411 numarasında bulunmaktadır. Eser 15. yüzyılda yazılmış olmasından dolayı Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini yansıtmaktadır. Eserde menkabeler arasında geçiş yapılırken herhangi bir başlık kullanılmamıştır. Bölümler arasında birer satırlık boşluk bırakılmıştır. Müellif dört halifenin menkabelerini oldukça sade ve anlaşılır bir üslup ile kaleme almıştır. Eserde, halifelerin üstün özellikleri anlatılmıştır. Hz. Ebubekir'in dürüstlüğü, Hz. Ömer'in adaleti, Hz. Osman'ın hayâsı ve Hz. Ali'nin cesareti ve yiğitliği konu edilmiştir.

Menâkib-ı Çehâr-yâr adlı bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde menkabe kavramı açıklanmış ve dört halifenin hayatları hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Recâyî, hayatı ve eserleri genel başlığı altında eserin adı, yazılış tarihi, türü, yazılış sebebi, beyit sayısı ve incelenen beyitler ile eser oluşturulurken kullanılan edebi

sanatlar, arkaik kelimeler ve imla özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Aynı bölümde eserdeki menkabelerde anlatılan olaylara değinilmiştir. Çalışmamızın ikinci ve son bölümünde eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Menkabe, Çehâr-yâr, Recâyî, Türk İslam Edebiyatı

Bilim Kodu: 60304

RECÂYÎ'NİN MENÂKIB-I ÇEHÂR-YÂR'I
(REVIEW- TEXT 1B-53B)

Fatima KELEŞOĞLU

ORCID: 0000-0003-4421-2219

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

August 2022

ABSTRACT

Legend is a literary genre that describes the superior qualities, moral virtues and extraordinary states of religious leaders, heroes and historical figures. In Turkish-Islamic literature, the menkabes written about Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman and Hz. Ali are called “menâkib-i çehâr-yâr”. Many works have been written in the field of Turkish-Islamic literature whose content is four caliphs. *Menâkib-i Çehâr-yâr*, written by Recâyî in the 15th century, is one of such works.

There is no exact information in the sources about the life and works of Recâyî, the author of *Menâkib-i Çehâr-yâr*. This work, which talks about the events and virtues that took place in the lives of the four caliphs, is a masnavi. 1125 couplets of the work, which consists of 2372 couplets, have been studied. The work, of which a single copy can be identified, is located in the number 411 of the Kemankeş collection of the Hacı Selim Ağa Manuscripts library. Since the work was written in the 15th century, it reflects the characteristics of Old Anatolian Turkish. No headings were used when switching between the menus in the work. When switching between sections, one line of space is left. The author wrote the menkabes of the four caliphs in a very simple and understandable style. In the work, the superior characteristics of the caliphs are described. The honesty of Hz. Ebubekir, the justice of Hz. Omar, the dignity of Uthman and the courage and valor of Hz. Ali were mentioned.

This work, titled *Menâkib-i Çehâr-yâr*, consists of an introduction and two following sections. In the introduction, the concept of menkabe is explained and information about the four caliphs is given. In the first part, it is tried to give information about the work and its author and to

make a general analysis in the light of the work. In the second part, the transcriptional text of the work is included.

Key Terms: Legend, Çehâr-yâr, Recâyî, Turkish Islamic Literature

Science Code: 60304

TEŐEKKÖR

Yüksek lisansa başlamam hususunda beni destekleyen değerli hocalarım Sabri Yılmaz ve Ali Kürşat Turgut'a, lise hayatımdan itibaren her zaman yanımda olan kıymetli hocam Ali Suat Arancı'ya ve her konuda benim için fedakârlık gösteren anne ve babama, bu tezin hazırlanmasında görüş ve yönlendirmeleriyle ufkumuzu açan danışman hocamız saygıdeğer Doç. Dr. Seydi Kiraz'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Fatıma KELEŞOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ixx
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

RECÂYÎ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Recâyî ve Hayatı.....	6
1.2. Eserleri.....	7
1.3. Menâkıb-ı Çehâr-yâr	8
1.3.1. Adı	8
1.3.2. Yazılış tarihi.....	8
1.3.3. Beyit Sayısı.....	9
1.3.4. Mesnevinin Tertibi	9
1.3.5. Vezni.....	9
1.3.6. Kafiye ve Redif.....	9
1.3.7. Edebi Sanatlar	10
1.3.8. Deyimler	12
1.3.9. İmla Özellikleri.....	14
1.3.10. Arkaik Kelimeler	15
1.4. Eserin Muhteva Özellikleri	19
1.4.1. Menkabelerin Özetleri.....	19
1.4.2. Menkabelerde Anlatılan Şahıslar	21

	Sayfa
1.4.3. Şehirler, Ülkeler ve Diğer Yerler.....	28

2. BÖLÜM

NÜSHA TANITIMI VE METNİN KURULMASINDA İZLENEN YOL

2.1. Nüsha Tavsifi.....	30
2.2. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem.....	31
2.3. Menâkıb-ı Çehâr-yâr'ın Metni	32
SONUÇ	159
KAYNAKÇA	160

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

b.	Beyit
c.	Cilt
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Hzl.	Hazırlayan
h.	Hicri
m.	Miladi
Nr.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
v.	Vefat
vd.	ve diğerleri
vr.	Varak
Yay.	Yayınevi

GİRİŞ

Menkabe, Allah dostları hakkında yazılan ve onların harikulade hallerinin anlatıldığı eserler için kullanılan bir terimdir. Konusu dört halife olan menkabeler çehâr-yâr olarak adlandırılmıştır. Türk İslam edebiyatı alanında bu türde çok fazla eser te'lif edilmiştir. 15. yüzyılda Recâyî tarafından yazılmış olan *Menâkıb-ı Çehâr-yâr* da bu tür eserlerden biridir.

Çehâr-yâr muhtevalı eserlerde sırasıyla Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali ve dönemlerinde yaşananlar anlatılmıştır.¹ Bu dört halifenin dönemine Hulefâ-yi Râşidîn devri de denilmiştir.²

Hz. Peygamber'in en yakın arkadaşları olan ve kendisinden sonra devlet başkanlığı yapan dört halife edebiyatta da önemli bir yere sahiptir. Mesnevilerin “tevhid, na't, mûcizât” bölümlerinin ardından çehâr-yâr hakkında övgü manzumeleri yazılmış olup bu bölümler “der-menkabet-i çehâr-yâr-i güzîn” ya da “der-na't-i hulefâ-yi râşidîn” şeklindeki başlıklar halinde görülür. Bu manzumelerde övgü yapıldıktan sonra çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Mesnevi ve divanlarda bulunan bölümlerde yer yer bahsi geçen Hulefâ-yi Râşidîn'in ele alındığı bazı türler şunlardır:

Na'tler: Hz. Peygamber'i anlatma amacıyla yazılan na't, bunun dışında nadir de olsa dört halife ve din büyükleri için de yazılmıştır. Türk edebiyatında ilk örneğine Kutadgu Bilig'de rastlanan na't, yeni Türk edebiyatındaki örneklerle günümüze kadar devam etmiştir.³

Medhiyeler: Bir kişiyi övmek için yazılmış olan manzumelerdir. Türk İslam edebiyatında dört halife için ayrı ayrı yazılan müstakil medhiyeler olmakla birlikte tek şiirde dört halife birlikte de anılmıştır. Dört halife ile ilgili medhiyeler “medh-i çâr-yâr-ı güzîn” başlığı altında işlenmiştir. Şairler saygılarını belirtmek amacıyla her bir halifeden bahsetmek için eşit beyit sayısı kullanmışlardır.⁴

Hilyeler: Başlangıçta Hz. Peygamber ile ilgili yazılan hilye türü zamanla geniş kapsama ulaşmış ve dört halife ile alakalı hilyeler de yazılmaya başlanmıştır. Dört halifeyi övmek için yazılmış türlerden bir diğeri olan hilye, Türk edebiyatında dört halifenin iç ve dış güzellikleri ile örnek davranış biçimlerini anlatan eserlere verilen isimdir. Dört halife için yazılmış olan ilk hilye Cevri İbrahim Çelebi'nin yazmış olduğu 145 beyitten oluşan *Hilye-i Çâr-yâr-i Güzîn*'idir.⁵

---

¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2018), 109.

² Mustafa Fayda, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/324.

³ Emine Yeniterzi, “Na't”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/436-437.

⁴ Âdem Ceyhan - Fatih Koyuncu, “Dört Halifeye Dair Menkabeler ve Râfizî'ye Nasihatler”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41/1 (2017), 5.

⁵ Mehtap Erdoğan, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 11.

Menâkıbnâmeler: Menkabe türündeki eserlerde de dört halife ele alınmıştır. Bu çalışmanın konusunu oluşturan eser de bir menkabedir. Çalışmanın diğer bölümlerinde bu tür detaylı olarak ele alınacaktır.

İncelenecek eserde dört halife işlendiğinden öncelikle dört halife ile ilgili kısa bir bilgi verilecek, ardından menâkıbnâme türünden söz edilecektir.

Hız. Ebubekir

Halifelerin birincisi Hz. Ebubekir'dir. Künyesi "Ebubekir Abdullah bin Ebi Kuhafe Osman bin Amir er-Kureşi et-teymi" olan Hz. Ebubekir 27 Ekim 573'te Mekke'de doğmuş olup 23 Ağustos 634'te Medine'de vefat etmiştir. Cahiliye döneminde Abdül-Ka'be olarak farklı bir isim kullanmış olsa da Hz. Peygamber İslam'ı kabul ettikten sonra kendisine Abdullah ismini vermiştir. Cennet ile müjdelenen 10 kişiden biridir.⁶ Hz. Peygamber'in övgüsüne mazhar olmuştur. Hz. Peygamber'den gelen vahyi tasdik etmesi ona her konuda güvendiğini söylemesi, miraç ile ilgili gelen haberi kabul etmesiyle "Sıddık" lakabı aldığı rivayet olunur. Hz. Peygamber'den sonra devlet yönetimini üstlenmesiyle "Halifetü Resûlullah" unvanı ile anılmıştır. Mekke'deki birçok kişinin Müslüman olmasına vesile olmuş, himayesiz çoğu Müslümana kol kanat germiştir. Hz. Peygamber'in vefatıyla ortaya çıkan Ridde olayları ve Beni Saide'de yaşanan sorunları kritik kararlarıyla çözümlenmiştir. 634'te hastalanmıştır. Hz. Ömer'i yerine veliaht tayin etmiş ve Hz. Osman'a ahitname yazdırmıştır. Kızı Hz. Aişe'ye Hz. Peygamber'in yanına defnedilmesini vasiyet ettikten bir süre sonra vefat etmiştir.⁷

Hız. Ömer

Künyesi "Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî" olan Hz. Ömer, halifelerin ikincisidir. Hz. Ömer'in İslam'ı kabulünde iki farklı yaklaşım vardır. Birincisi meşhur anlatılan olaylar silsilesidir. İkincisi ise şöyledir: Hz. Ömer, bir akşam içki içmek için evinden çıktıktan sonra Kâbe'ye gider. Burada yalnız olduğu sırada Hz. Peygamber'in Kur'an okuyuşunu dinler ve kalbi yumuşar. Rasulullah'ı takip eder ve Müslüman olur.⁸ Daha önce Müslümanlar açıktan ibadet edemezken Hz. Ömer'in İslamiyet'e girmesiyle İslamiyet güç kazanmış ve Müslümanlar Kâbe'de açıktan ibadet etmeye başlamışlardır. Hz. Peygamber Hz. Ömer ile birlikte bu farkın oluşmasından dolayı kendisine Faruk lakabını vermiştir. Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte Ensar'ın Beni Saide'de toplanıp halife seçme girişimlerini duyunca Hz. Ebubekir ile Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı yanına alarak doğruca bu toplantıya iştirak etmiştir. Hz. Ebubekir Ömer'in ya da Ebu Ubeyde'nin halifeliğini önerdiyse de Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'in halifeliğine önderlik etmiş ve orada ona biat etmiştir. Hz. Ebubekir'den sonra halifeliğe gelen Hz. Ömer'in halifeliğine Emirü'l-Mü'minin unvanı verilmiştir. 644 yılı hac dönüşünden sonra

---

⁶ Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 141.

⁷ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/101.

⁸ Mehmet Azimli, "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşuyla İlgili Rivayete Farklı Bir Yaklaşım", *İslamiyât*, 6/1 (2003), 173-183.

bir sabah namazını kıldırırken Ebu Lü'lü isimli bir köle tarafından hançerle yaralanmış ve bu yara nedeniyle üç gün sonra vefat etmiştir.⁹

Medhiyelerde konu edilen şahsın en önemli özellikleri anlatılır. Çalışılan eserde de Hz. Ömer'in konu edildiği medhiyelerde genellikle adaletinden bahsedilmiştir.

Hz. Osman

Künyesi "Ebû Abdillâh (Ebû Amr) Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî" olan Hz. Osman, fil hâdisesinden altı sene sonra Tâif'te dünyaya gelmiştir. Gençliğinde ticaret ile uğraşmış olan Hz. Osman, Hz. Ebu Bekir'in telkini ile İslam'a girerek ilk on Müslüman arasında yerini almış olup dininden dönmesi için birçok eziyet yapılmasına rağmen kararlı bir duruş sergilemiştir. Daha sonraki yıllarda Hz. Muhammed'in kızı Rukiye ile evlenerek Habeşistan'a hicret etmiştir. Bedir Savaşı'na gidilirken kendisi Hz. Peygamber'in emriyle hasta eşinin yanında kalmıştır. Savaş zaferle sonuçlanmış ancak Rukiye vefat etmiştir. Daha sonrasında Hz. Peygamber onu diğer kızı Ümmü Gülsüm ile evlendirmiştir. Bu sebeple "Zinnûreyn" lakabını almış ve Hz. Ömer'den sonra İslam dininin üçüncü halifesi olmuştur. İslam ordusuyla birçok fetihler yapmıştır. Hilafette kaldığı on iki yılın ilk altı yılı halk tarafından çok sevilip ve benimsenmiş ancak sonraki altı yılda şikayetler baş göstermiştir. Bu şikayetler ve fitneler Hz. Osman'ın ölümüne kadar gitmiştir.¹⁰

Hz. Ali

Künyesi "Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî" olan Hz. Ali, hicretten yirmi yıl kadar önce doğmuştur. Hz. Peygamber'in amcası Ebû Talib'in oğludur. Beş yaşında iken Hz. Muhammed'in himayesine girmiş ve hicrete kadar onun yanında yetişmiştir. Dokuz on yaşlarına geldiğinde Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerden biri olmuştur. Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'e yaptıkları baskı ve eziyetlerinden hatta öldürme girişimlerinden dolayı hicret eden Hz. Muhammed'in yokluğunu saklamak amacıyla onun yerine geçmiştir.¹¹ Hicretten iki yıl sonra Hz. Peygamber Ali'yi kızı Fatıma ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Hasan ve Hüseyin adında iki oğlu olmuştur. Hz. Osman şehit edildikten sonra halife seçilmiştir. Hz. Peygamber kendisine "Ebu Türab", "el-Murtazâ" ve "Esedullâhi'l-Gâlib" lakaplarını vermiştir.¹²

Hz. Ali, kendisine nisbet edilen sözleri ile Türk İslam edebiyatına konu edilmesinin yanı sıra kendisi de edebiyatın konularından biri olmuştur. Ancak kendisine nisbet edilen eserlerden hiçbirini kendisi kaleme almamıştır. Ona nisbet edilen *Hz. Ali Divânı*, *Urcûze*, *Kasîdetü'l-*

⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/44.

¹⁰ İsmail Yiğit, "Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/438.

¹¹ Ethem Ruhi Fıçlalı, "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/371.

¹² Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk-İslam Edebiyatında Hz. Ali* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004), 100-104-112-177.

Celcelûtiyye gibi eserler aslında Hz. Ali vefat ettikten asırlar sonra derlenerek ortaya konulmuştur.¹³

Edebiyatta Hz. Ali medhi sadedinde müstakil eserler kaleme alınmıştır. Hz. Ali'nin medhi konusunda en çok örneği olan tür, na'tlerdir. Hz. Ali na'tlerine Divan şiirinin neredeyse her nazım şeklinde rastlamak mümkündür. Na'tler dışında Hz. Ali'nin savaşlardaki kahramanlıklarının anlatıldığı cenknâmeler bulunmaktadır.¹⁴ Ayrıca çehâr-yâr hilyeleri ve çehâr-yâr menkabelerinde Hz. Ali'ye yer verilmiştir.

Övünülecek güzel iş ya da davranış manasına gelmekte olan menkabe kelimesinin çoğulu olan menâkıb, çehâr-yâr, din büyükleri, önemli şehirler ve tarikat şeyhlerinin hikmet ve kerametlerinden övgüyle bahsedilen hikâyelerden oluşan edebi bir türdür.¹⁵ Gerçek hayatta var olmuş olan şahsiyetleri ele alması hasebiyle dinî-tarihî açıdan önemli bir kaynaktır. Anlatılan olaylar insanların ilgisini çeken onları pür dikkat dinlemeye sevk eden türden hikâyelerdir.¹⁶

Menkabe için birçok tanımlamanın yapıldığını söyleyen Salih Gülerer şöyle bir tanımlama yapar:

Menkabe, anlattığı olayın doğru ve gerçek olduğuna inanan bir anlatıcının, meraklı grupların mekân ve zaman gözetmeksizin oluşturdukları sohbet ortamlarında, olağanüstü/kutsal güçlere sahip olduğuna inandığı şahsiyetin, (şahsiyetle ilgili olarak zamanla halkın ortak belleğinde oluşmuş) ortaya koyduğu bir veya birden fazla olağanüstülükleri (kerameti) anlatan sözlü kültür ürünüdür.¹⁷

Yapılan tanımdan ve menkabelerden yola çıkarak menkabelerin şu özellikleri taşıdığı söylenebilmektedir:

- Menkabe anlatılan şahıslar gerçek hayatta varolmuş olan ve meşhur olan kişilerdir.
- Uydurma bir hikâye değildir. Gerçek olaylardan yola çıkılarak anlatılmıştır.
- Olayların belirli yeri ve zamanı bulunmaktadır.
- Yarı mukaddes bir özellik taşırlar.

Eserin kaleme alındığı 15. yy. Osmanlı'da tarikatların çok yoğun bir şekilde yaygınlaştığı, gün geçtikçe sayılarının arttığı ve bu sebeple de menâkıbnâmelerin en çok ürün verdiği bir

---

¹³ M. Yaşar Kandemir, "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/375-378.

¹⁴ İsmet Çetin, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997), 30-31.

¹⁵ Haşim Şahin, "Menakıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/112.

¹⁶ Alim Yıldız, *Menkabeler Işığında Abdulvahab Gazi* (Sivas: Be Yayınları, 2015) 9-13.

¹⁷ Salih Gülerer, "Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı", *Tarih Okulu Dergisi* 16 (Aralık 2013), 235.

dönemdir. Bayramîlik, Halvetîlik, Bektâşîlikle ilgili çokça menkabeler yazılmıştır.¹⁸ Bu yüzyılda Arapça ve Farsça menkabeler Türkçe'ye çevrilmiştir.

Menâkıbnâmeler kaynağını sözlü geleneklerden ve yazılı kaynaklardan almaktadır. Sözlü gelenekten kasıt halkın anlatageldiği gerçek şahısları ele alan hikâyelerdir. Halk arasında anlatılagelen sözlü hikâyelerden oluşan menkabeler övülecek işlerin ve meziyetlerin anlatılagelmesidir.¹⁹ Yazılı kaynaklar, Kur'ân-ı Kerîm, hadisler, müelliften önce bu muhtevayla yazılmış menkabe ve diğer edebi türlerdir.

Menâkıbnâmeler tarihi açıdan çok önemli kaynaklardır. Menâkıbnâmelerdeki olayları okurken diğer tarihî kaynaklardan faydalanarak -kaynaklardan kontrol ederek- okuma yapmak daha zengin bir bilgi hazinesine ulaştıracaktır. Menâkıbnâmeler sayesinde bazı tarihi olaylara ve şahsiyetlere dair bilgiler elde edilebilmektedir. Hem edebiyatımız hem de kültür tarihimiz açısından menâkıbnâmeler önemli bir yer tutar. İslam öncesi eski Türk inançları ile ilgili motiflerin rastlandığı menkabelerin yanı sıra İslâmî inançların yer aldığı menkabeler de bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve hadisleri kaynak olarak Hz. Peygamber ve sahabe hakkındaki olayların birebir ya da biraz değişiklik yapılarak anlatıldığı menkabeler bulunmaktadır.²⁰

Menkabeler müstakil manzum şekilde yazılmış olmakla birlikte kimi zaman mensur eserlerin manzuma çevrilmesi ile de oluşturulmuştur. Müellif eseri niçin kaleme aldığını "sebeb-i telif" kısmında ya da "hatime" bölümünde anlatmıştır. Mensur menkabelerde ise "dibace" kısımlarında açıklama yapılmıştır. Farsçadan çevrilen menkabelerde ise "sebeb-i terceme" başlığı konulmuştur.²¹

---

¹⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler: Metodolojik Bir Yaklaşım* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,1992), 32-40.

¹⁹ Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 376.

²⁰ Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, 40.

²¹ Zehra Kale, *Muhyî'nin Şehd-i Ebrâr İsimli Dört Halife Menâkıbnâmesi (İnceleme-Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 5.

1. BÖLÜM

RECÂYÎ, HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Recâyî ve Hayatı

Eser üzerinde yapılan incelemede *Menâkıb-ı Çehâr-yâr*'in yazarının Recâyî mahlaslı bir şair olduğu görülmektedir.

İncelenen menkabe müellif mahlasını iki beyitte kullanmıştır:

Dañı her kim okuyup hoş duŖâyı

İderse şâz ola rûh-ı **Recâyî** (b. 2365)

Yiridür dosta şâzı düşmene ğam

Recâyî kes sözi va'llâhu aŖlem (b. 2371)

Kaynaklarda Recâ'î mahlaslı iki şair bulunmaktadır:

1. İstanbullu Süngerci-zâde Recâ'î

2. *Mevlid* yazarı Recâ'î

Recâyî mahlasını taşıyan ilk şair *Kınalı-zâde Hasan Çelebi Tezkiresi*'nde yer alan ve 17. yüzyılda yaşamış olan İstanbullu Süngerci-zâde Recâ'î'dir. İncelenen eser 15. yüzyılda kaleme alınmış bir eser olması sebebiyle bu eserin İstanbullu Süngerci-zâde'ye ait olması mümkün değildir.

İkincisi ise 15. yüzyıl veya en geç 16. yüzyıl başlarında yaşamış olabileceği tahmin edilen *Mevlid* yazarı Recâ'î'dir. Şairin bilinen tek eseri *Mevlid*'dir. Şair hakkında başka bir bilgi bulunamamıştır.²² Çalışmaya konu olan eser de 15. yüzyılda kaleme alınmıştır. Bu sebeple çalışılan eserin müellifi olan Recâyî'nin *Mevlid* yazarı olan Recâ'î ile aynı kişi olduğu düşünülmektedir. Eserin telif tarihinin (h. Şâban 903 / m. Mart-Nisan 1498) belirtildiği beyitlere göre şair, 15. yüzyılın sonuna kadar yaşamıştır:

İrişmişdi toğuz yüz üçe hicret

Bahârıla cihân bulmuşdı zînet

---

²² M. Fatih Köksal, "Recâ'î", Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), (Erişim 29 Temmuz 2022).

Fulû' idüp mübârek mâh-ı şa'ebân

Bezenmişdi gül ü lâyleyle devrân

(b. 2354-2355)

Şair hakkında detaylı bilgi bulunmadığı için kendisi hakkında bazı bilgilere eserinden yola çıkılarak ulaşılabilir. Örneğin şair Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri birbiriyle ahenkli olacak şekilde bir arada kullanmış, zaman zaman iktibaslara baş vurmuştur:

Çamu ahvâle sen dâna vü bîna

Yüzüm çara durur direm žalemnâ²³

(b. 416)

Dimişdi *el-cebel yâ Sâriye*²⁴ çün

Eşidüp ününi ceng içre ol gün

(b. 602)

Çam-ı dünyâ be-yek erzen neyerzed

Çe yek erzen be-nîm erzen neyerzed²⁵

(b. 1389)

Didi Ğaydar ki *er-reôsü Őale'l-Őayn*²⁶

Sözün Ğaçdur özün Őälemlere zeyn

(b. 822)

1.2. Eserleri

Çalıştığımız eserin müellifi ile *Mevlid* yazarı aynı kişiler olduğu kabul edildiği takdirde şairin iki eserinden söz edilebilir:

1. Mevlûd-i Nebî: Eserin tek nüshası Millî Kütüphane Yz. A 3380 numarada *Mevlûd-i Nebî* adıyla kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekli ile, aruzun Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Eser 1218 beyitten oluşmaktadır. Eserin tam metni M. Fatih Köksal tarafından yayımlanmıştır.²⁷

²³ “(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (A'raf, 7/23).

²⁴ Sâriye, dağa çekil, dağa!

²⁵ Dünya gamının bir mısır tanesi kadar değeri yoktur. Hatta ne bir mısır tanesi yarım mısır tanesi kadar bile değeri yoktur. (Feridüddin Attar, *Esrar-Nâme* 1. Bölüm, 15. Makale, 19. Beyit)

²⁶ Başım gözüm üzere.

²⁷ M. Fatih Köksal, “Recâ’î”. Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), (Erişim 29 Temmuz 2022).

2. Menâkıb-ı Çehâr-yâr: *Menâkıb-ı Çehâr-yâr* isimli eseri bu çalışmanın asıl konusudur. Aşağıda eser hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

1.3. Menâkıb-ı Çehâr-yâr

1.3.1. Adı

Yazma eserlerin isimleri bazen eserin başında bazen de metnin farklı yerlerinde belirtilir. İncelenen eserin baş kısmında eksik beyitler bulunmaktadır. Bu nedenle müellifin bir başlık kullanıp kullanmadığı tespit edilememiştir. Ancak eserin müstensihisi tarafından verildiğini düşündüğümüz 1a'da belirtilen kayda göre eserin adının *Menâkıb-ı Çehâr-yâr* olduğu belirtilmiştir. Bu başlık ile eserin adına ve türüne işaret etmiştir.

1.3.2. Yazılış Tarihi

Eserin yazılmaya başlandığı tarih hakkında bilgi vermemiş olan müellif, eseri tamamladığı tarihe değinmiştir. Müellif, eserini h. Şabân 903 (m. Mart/Nisan 1498) tarihinde tamamlamıştır:

İrişmişdi toköz yüz üçe hicret

Bahârla cihân bulmuşdı zînet

Fulû' idüp mübârek mâh-ı şa'óbân

Bezenmişdi gül ü lâleyle devrân

(b. 2354-2355)

Eserin temmet kaydında verilen bilgiye göre müstensih Ali isimli bir şahıstır. Eser, 5 Receb 939 (31 Ocak 1533) tarihinde Birgi beldesinde istinsah edilmiştir:

Temmetü'r-risâle bi-Öavni'l-Melikü'l-Vehhâb fi-vaḳti'z-zevâl fi-beled-i Birgî Öan-yed-i ÖAlî fi-şehri Receb. Fî-yevmi'l-ḥamîs sene tis'Öa ve şelaşîn ve tis'Öa mi'Öe ğafera'llâhu li-velivâlideyye ve'l-cemî'Öi'l-mü'Öminîn²⁸

²⁸ "H. 5 Receb 939 (m. 31 Ocak 1533) tarihinde bir zeval vakti yazımı tamamlanan bu eser, Birgi beldesinde Ali isminde bir zat tarafından istinsah edilmiştir. Allah onu, annesini, babasını ve tüm mü'minleri bağışlasın." (111b)

1.3.3. Beyit Sayısı

Eser, 111 varaktan (2372 beyitten) oluşmaktadır. Bu çalışmada eserin 1b-53b varakları (1-1125 beyitleri) esas alınmıştır. Yazmanın diğer varakları Elif Duran tarafından hazırlanmıştır.²⁹

1.3.4. Mesnevinin Tertibi

Eserde başlık kullanılmamıştır. Bazı hikâyelerin geçiş yerlerinde birer satırlık boşluk bırakılmıştır. Buna göre eserin incelenen kısmında 15 menkabe bulunmaktadır. Ancak bazı menkabelerin birbiriyle bağlantılı olması sebebiyle tek menkabe içinde alınmıştır. Menkabeler arasında geçiş yapılırken bazen geçiş beyiti yazılmıştır:

Girü bu söze müncer oldı bir kıāl

Qavı sözdür eşitgil gürbüz ahvāl (b. 491)

Gel işit imdi bir zıbā hikāyet

Biline mücmelen andan kerāmet (b. 449)

1.3.5. Vezni

Eserde aruzun hezec bahrinin *Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün* kalıbı kullanılmıştır.

Genel olarak aruzun başarılı kullanıldığı eserde, zaman zaman kusurlu beyitlere rastlanmıştır. Aşağıdaki ikinci mısra, vezni kusurlu olan beyitler için bir örnek olarak verilebilir:

Buluşdı yine ol dem yārına ol

Gönülden dildārına ol (b. 324)

1.3.6. Kafiye ve Redif

Kafiye, en az iki dizenin sonunda tekrar edilen anlamları farklı yazılışları aynı olan ses benzerliğine denir.³⁰ Eserde kullanılan kafiye çeşitleri örneklerle verilmiştir:

Yarım Kafiye: Mısra sonlarında redif harici tek ses benzerliği ile oluşan kafiye çeşididir:

²⁹ Elif Duran, *Recâyi'nin Menâkıb-ı Çehâr-yâr'ı (İnceleme-Metin 53b-111a)* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi) 2022.

³⁰ Kafiye hakkında verilen bilgilerde kullanılan kaynak: Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992).

Velikin var idi cehl ü hāmākat

İderdi her zamānda yatlu niyyet (b. 557)

Tam Kafiye: Mısra sonlarında redif harici iki ses benzerliği ile oluşan kafiye çeşididir:

Bularun ileyinde tuğlar hem

Çözüp saçın kamu tutmuşdı mātem (b. 252)

Zengin Kafiye: Mısra sonlarında redif harici üç veya daha fazla harfin benzerliği ile oluşan kafiye çeşididir:

Didi Mansūr oluñ yā ehli tevḥīd

Er olan kişiye bugün durur Ōīd (b. 131)

Tunç kafiye: Dize sonundaki kelimelerin son harfleri arasında üç sestem fazla ses benzeşmesiyle veya biri diğerinin içinde bir kelime oluşturarak yapılan kafiye çeşididir:

Meger turmuşdı ol bāğ içre bir zen

Görüp ol nev-cüvāni oldı rehzen (b. 653)

Redif: Mısra sonlarında bulunan yazılışları, anlamları ve görevleri aynı olan ek ve kelimelere denir³¹:

Çü bu hāle irişdi hāli anuñ

Dökülüp kısmet oldı hāli anuñ (b. 35)

1.3.7. Edebi Sanatlar

Nidâ: Müellifin heyecanlanmasına sebep olan olayları ve kişileri göz önüne getirerek “ey, ya, hey” gibi ünlemlerle seslenmesine denir.³² Recâyî bu sanattan çokça faydalanmıştır. Bu sanat aşağıdaki ilk beyitte “eyâ”, ikincisinde ise “İlâhî” hitabıyla sağlanmıştır:

Dönüp eydür eyā gönülüm serveri

Bi-hāmdillāh gönül şaldı fütürü (b. 628)

İlāhî ol iki nāzı ḥaқиçun

³¹ Nurettin Albayrak, “Redif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/523.

³² Ali Nihad Tarlan, *Edebiyat Meseleleri: Edebiyat Üzerine, Edebi San’atler, Metinler Şerhine Dâir, Metin Tamiri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2017), 197.

Senüñle anlaruñ rāzı ĥaķıçun

(b. 338)

Telmih: İnsanların çoğu tarafından bilinen olay, fikra, atasözü veya inanca işaret etme sanatıdır. Aşağıdaki beyitte İran'ın millî kahramanlarından Zaloğlu Rüstem ve damadı Gîv hatırlatıldığından telmihe başvurulduğu müşahade edilmektedir:

Ķocınur cünbüşüñden perî vü dîv

Yayılır baķışuñdan Rüstem ü Gîv

(b. 817)

Teşhis: İnsan dışındaki varlıklara insana has özelliklerin nisbet edilmesi ile yapılan sanata teşhis (kişileştirme) denir.³³ Beyitte insana özgü olan müştâk olma (şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen) vasfı, kamere (aya) verildiğinden kişileştirme sanatına başvurulmuştur:

Ķamer müştâķ idi çün yüzlerine

Görünmezdi dü Őālem gözlerine

(b. 1026)

Hüsn-i Tâil : Anlatıma güzellik vermek için bir olayı gerçek nedenden daha güzel bir nedenle oluyormuş gibi göstermektir.³⁴ Aşağıdaki beyitte güneşin doğma maksadının günü aydınlatmak değil, "o şâh"ın (Hz. Ömer'in Şahme adındaki oğlunun) yüzünü görmek ve ondan nur almak olduğu belirtilmek suretiyle hüsn-i talil yapılmıştır:

Yüzün görmege gün hergün tolanur

Murâdı bu ki o şâhdan ala nür

(b. 614)

Tekrir: Metinde kullanılan sözün etkisini arttırmak amacıyla sözcük ya da söz öbeklerinin birkaç defa tekrar edilmesi sanatına denir.³⁵ İlk beyitte "kalp, tulb", ikinci beyitte ise "biz" kelimelerinin yinelenmesiyle tekrir sanatı yapılmıştır:

Çü Ķalbi Ķalbe tulbı tolba urdı

Hemân dem deprenince leşker irdi

(b. 953)

Çün öldürdüñ anı bizi daĥı biz

Bugün öldür ki dîne girmezüz biz

(b. 1046)

³³ Meliha Yıldırım Sarıkaya, "Teşhis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2011) 40/566-567.

³⁴ İskender Pala, *Divan Edebiyatı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2006), 147.

³⁵ Tarlan, *Edebiyat Meseleleri*, 191.

Teşbih: Çeşitli yönlerden aralarında benzerlik kurulabilen iki şey veya şeylerden benzerlik itibarı ile zayıf olanı kuvvetli olana benzetmektir.³⁶ İlk beyitte Kur'ân okuyan kişinin okuyuşu bülbülün ahenkli sesler çıkarmasına; ikinci beyitte ise Müslümanların hücumu, düşmana kurt gibi saldırmasına benzetilmiştir:

Dilüm bülbül gibi Qur'ân okurken

Neden gülün alup urıla diken (b. 734)

İrişdi Hâşimî serverleriçün

Girişdi kırt bigi düşmene ol gün (b. 954)

İktibas: Söylenen sözü veya anlatılan konuyu pekiştirmek amacıyla ayet ve hadislerden tamamını ya da bazı kısımlarını alma sanatına "iktibas" denilmiştir.³⁷ Aşağıdaki beyitte şair, ayetin bir kısmını alarak iktibas yapmıştır:

Bilüp bu hâliçün sultân-ı kevneyn

Kim anuñdur serîr-i Kâbe Kavseyn³⁸ (b. 507)

Tezat: İki düşünce veya duygunun arasında birbirine zıt olan nitelikleri ve benzerlikleri birlikte söyleme sanatıdır.³⁹ İlk beyitte gül ve diken, ikinci beyitte az ve çok kelimeleri birlikte kullanılarak tezat yapılmıştır:

Dilüm bülbül gibi Qur'ân okurken

Neden gülün alup urıla diken (b. 734)

Veyâ murğa ulaşdı dest-i şeh-bâz

Kılurlar bir dem içre çok Ömür az (b. 957)

1.3.8. Deyimler

Deyim, bir durumu, bir kavramı daha etkileyici anlatmak için en az iki kelimenin biraraya gelmesi ile oluşturulan ve gerçek anlamından ayrı bir anlama sahip olan kalıplaşmış sözcük

---

³⁶ Pala, *Divan Edebiyatı*, 136.

³⁷ Pala, *Divan Edebiyatı*, 149.

³⁸ "Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu." (Necm, 53/9)

³⁹ Pala, *Divan Edebiyatı*, 154.

öbekleridir.⁴⁰ İncelenen eserde de anlatılmak istenen duygu ve düşünceyi etkili bir hale getirmek için bazı deyimler kullanılmıştır:

Aklını başına almak:

avī cehd it getir bāzūña kuvvet

Dişür Őaqluñ uruşda ıl hamiyyet (b. 89)

Ummadık taş baş yarar:

Şaın zoruña ğarrā olma yoldaş

Ne taş  hor görürsün ol yarar baş (b. 29)

Bağrına taş basmak:

Benüm yirüme baş bağıruña taş sen

Ne yazıldısa başuma görem ben (b. 764)

Ağıt yakmak:

Didi sağı sağıp Bānū vü Gül-ruh

Ki i şeh-zāde-i meh-rüy-ı ferruh (b. 1037)

El elden üstündür:⁴¹

Özüñ bālā vü ğayrı görmegil pest

Eşidürsün ki dirler dest-ber-dest (b. 30)

Kuşak kuşanmak:

Viribirven Medīneye seni ben

Bu işde er gibi kuşak kuşan sen (b. 564)

⁴⁰ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler sözlüğü. 1: Atasözleri Sözlüğü* (İstanbul: İnkılāp Kitabevi, 1998), 1/52.

⁴¹ İskender Pala, "İrsāl-i Mesel" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları: 2000) 22/451-452.

Aklını başına devşirmek:

Çavî cehd it getir bâzûña kuvvet

Dişür Óaqluñ uruşda kııl ĥamiyyet (b. 89)

Yüzsuyu dökmek:

Neyiçün koymaduñ kim ire leşker

Ki dökdüñ yüzşuyın i Óaql-ı ebter (b. 86)

Ayağını yorganına göre uzat:

Ki ĥaddüñden ziyāde lâfi çoğıl

Açılma var kilimünce küşülgil (b. 31)

1.3.9. İmla Özellikleri

15. yüzyılda yazılan bu eser dönemin dil ve kültür özelliklerini taşımaktadır. Eserde Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan kelimeler ve ekler görülmektedir. Şairin imla hususunda benimsediği bazı özellikler aşağıda belirtildiği gibidir:

* Metin oluşturulurken hareke kullanılmıştır.

* Bazı kelimelerin eşanlamlıları derkenara yazılıp, hangi kelimeyle eşanlamlıysa, işaretlenmiştir. 318. beyitin ilk mısrasında “yaraşur” kelimesi yazılmış olup derkenara “revādur” kelimesi eklenmiştir.

* Asıl yazımı “kām-kār, ābdār, pişvā” olan kelime vezin gereği kimi zaman dar bir ünlü ile türetilerek “kāmukār, ābudār, pişuvā” şeklinde yazılmıştır.

* Asıl yazımı “-bī” olan Farsça olumsuzluk ekinin “-bey” şeklinde yazıldığı yerler mevcuttur: bey-bahāne, bey-had, bey-zūr...

* Eserde Eski Anadolu Türkçesi ekleri de kullanılmıştır:

-ven/-van: 1. Tekil şahıs ekidir:

Ne sörarsın tolupdur yüregüm kıan

Đırārun kız arındaşı**ıvan** iy cān (b. 40)

-uban/-üben: -erek, -arak eki ile aynı anlamda kullanılmaktadır:

Tutulduğun eşidüp gelmişem uş
Bulumay**uban** ađu itmiřem nūř (b. 41)

-yın: 1. tekil şahıs iin kullanılan ektir:

Didi mīrüm buyurđıl varay**ın** ben
Đaber n'olur olardan şoray**ın** ben (b. 142)

-gıl/-gil: 2. Tekil şahıs emir kipi olarak kullanılmış olan ektir:

Yaratduñ ün cehīmile cinānı
Saña lāyık neyise vir**gil** anı (b. 420)

-(y)ısar/-iser: Gelecek zaman bildiren bir ektir:

Dağı didi ger olsaydı peyember
Ki benden řoñra olı**sardı** ÖÖmmer (b. 608)

1.3.10. Arkaik Kelimeler

Menākıb-ı Ćehār-yār, 15. yüzyılda yazılmış bir eser olduğu iin metinde oka arkaik kelimeler bulunmaktadır. Tespit edilmiş olan bu kelimeler ve kelimelerin anlamları beyit numaraları da yazılarak aşağıdaki şekilde verilmiştir:⁴²

- alkış : meth, sitayış, dua. (b. 1102)
añrā- : haykırmak, homurtulu ses ıkarmak. (b. 15)
arun arun : yavaş yavaş, ağır ağır, hafif hafif. (b. 123, 725)
ayru : başka, gayri, maada, diğer; artık, bundan sonra, bir daha. (b. 260, 949)

⁴² Arkaik kelimelerin anlamları verilirken şu kaynaktan yararlanılmıştır: Cem Dilın, *Yeni Tarama Sözlüğu* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018).

bayık	: açık, aşikâr, muhakkak, gerçek, şüphesiz. (b. 170, 328, 474, 718, 1011)
berk	: sağlam, sıkı, kuvvetli, muhkem. (b. 218)
bigi	: gibi. (b. 12, 99, 858, 954)
bile	: birlikte, beraber, ile. (b. 45, 56, 124, 250, 251, 323, 331, 333, 336, 453, 630, 877, 994, 995, 1122)
birle	: ile. (b. 55, 94, 150, 203,353,453, 469,472,490, 514,808, 979, 1005)
biti	: mektup, yazılmış şey;belge, senet. (b. 352)
bürter-	: buruşturmak, surat asmak. (b. 43)
bürü-	: kaplamak, istilâ etmek; sarmak. (b. 104)
çal-	: kesmek, kesmek üzere sürmek. (b. 25, 234, 265)
çeri	: asker. (b. 52, 94, 104, 135, 287, 906, 909, 995)
çıma	: halat ucu. (b. 33)
dep-	: şiddetle hareket etmek, saldırmak; tepinmek; sarsılmak. (b. 20, 141, 172, 179, 226, 953)
depre-	: harekete gelmek, sarsılmak, kımıldamak. (b. 179, 953)
deril-	: toplanmak, tecemmü etmek. (b. 92)
dişür-	: toplamak, derlemek, bir araya getirmek. (b. 89)
dögün-	: yas, matem tutmak. (b. 250)
dulp (tulp, tulup):	top, takım, yığın, küme. (b. 953)
dükeli	: hep, herkes, hepsi, bütün. (b. 384, 388, 415, 810)
düriş-	: çalışma, karşı karşıya gelmek, çabalamak. (b. 988)
düz-	: hazırlamak, düzeltmek, tertib etmek. (b. 93, 156, 244, 447, 801, 883, 910, 1118)
düpdüz	: tamamen, bütünüyle. (b. 45, 812, 984)
epsem	: ses çıkarmayan, sessiz. (b. 58)
geñez	: kolay. (b. 393)
görk	: güzel, temiz, iyi, cazibeli, gösterişli. (b. 636)
göyün-	: yanmak. (b. 299, 646)

ıssı	: sahip, malik. (b. 397, 448, 488, 492, 498, 508, 624, 755, 1067)
içre	: içinde, arasında (b. 19, 44, 79, 355, 455, 602, 653, 682, 781, 877, 906, 957)
ilenç	: beddua; azarlama. (b. 275)
iley	: huzur; yan, ön, karşı taraf. (b. 252, 582, 887)
irgür-	: eriştirmek, ulaştırmak. (b. 293)
irte	: ertesi, gelecek sabah şafak sökme zamanı. (b. 362)
kaçan	: ne zaman, her ne zaman. (b. 574)
kağı-	: öfkelenmek, kızmak; itiraz etmek, karşı gelmek; azarlamak, takdir etmek. (b. 85, 91, 205, 710)
ķamu	: bütün, hep, her, herkes. (b. 104, 105, 109, 111, 112, 117,118)
ķande	: nerede, nereye. (b. 444)
ķanķı	: hangi. (b. 197, 526, 1125)
ķanı	: hani, nerede. (b. 42, 43, 44, 779, 1013, 1039,
ķaravul	: gözcü, nöbetçi, karakol. (b. 873)
ķaravaş	: cariye, hizmetçi. (b. 388, 989)
ķarcaş-	: karışmak, birbirine girmek, karmakarışık olmak. (b. 921)
ķatı	: çok, çok fazla, haşin, şiddetli. (b. 14, 32, 53, 61, 115, 590, 619, 726)
ķayıķ-	: temayül göstermek, yüz çevirmek. (b. 230)
key	: çok, pek, gayet; iyice; uygun, layık, doğru. (b. 155, 173, 355, 430, 612)
ķıģirt-	: çağirtmak, davet ettirmek. (b. 814)
ķıvan-	: sevinmek, haz duymak; övünmek, iftihar etmek. (b. 90)
ķiçi	: küçük. (b. 732)
ķimesne	: kimse. (b. 225, 985)
ķite	: nasıl? (b. 48, 329, 432, 482, 517, 707, 942, 1038, 1042)
od	: ateş; ateşe atmak, yakmak; ateşlemek ateş vermek. (b. 12, 240, 310, 311, 534, 685, 779, 1033)
oķut-	: çağirtmak. (b. 107, 1093)
öküş	: çok, fazla. (b. 853, 1081)

sağı sağı-	: ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek. (b. 1037)
şın-	: yenilmek, mağlûb olmak; zayıf düşmek; kaybolmak, yitmek. (b. 287, 296, 982, 998)
süñü	: kargı, süngü, mızrak. (b. 203, 958)
taşra	: dışardaki; dışarı. (b. 320, 640)
ton	: elbise, kılık kıyafet. (b. 70)
tona-	: süslemek; giydirip kuşatmak. (b. 96, 129)
toyla-	: ziyafet vermek, ağırlamak. (b. 23)
tulub	: top, takım, yığın, küme. (b. 16)
turuş-	: mücadele etmek. (b. 175)
tutiş-	: savaşa başlamak. (b. 94)
uçmağ	: cennet. (b. 1063)
urun-	: giyinmek; takınmak; oturulmak. (b. 80)
ur-	: vurmak, baskı yapmak, haykırmak. (b. 838)
uruş-	: vuruşma, çarpışma, savaş. (b. 5, 89, 134, 247, 827, 926)
uś	: akıl, fikir. (b. 103)
uş	: işte, şimdi; çünkü; ancak. (b. 41, 180, 235, 309, 414, 472, 666, 687, 689, 690, 731, 760, 859, 978, 997)
uşan-	: parçalamak, ufaltmak; kırılmak, toz haline gelmek. (b. 902, 968, 972)
şığış	: sayı, adet, miktar, hesap. (b. 63)
söyün-	: sönmek, parlaklığı gitmek. (b. 299, 509)
süğü	: kargı, süngü, mızrak. (b. 150)
yaşşı	: iyi, güzel. (b. 2, 23, 166, 231, 485)
yaşağ	: hazırlık, teçhizat; silah. (b. 93, 155, 802, 830, 859, 862)
yatlu	: kötü, şom, adi, fena. (b. 557)
yavuz	: fena, kötü; sert, kızgın, keskin, güçlü, çetin; fenalık. (b. 461, 779, 876)
yeg	: daha iyi, üstün; kuvvetli, baskın. (b. 224, 474, 718, 944)
yigrek	: üstün, daha iyi, müreccah, efdal. (b. 766)

1.4. Eserin Muhteva Özellikleri

1.4.1. Menkabelerin Özetleri

Eserin baş kısmının eksik olması sebebiyle Hz. Ebubekir'e dair anlatılmış olan hikâyeler azdır. Eserde Hz. Ömer ile Hz. Ali'den daha çok bahsedilmiştir.

Dırâr'ın Esir Edilmesi⁴³

Dırar çeşitli kabilelere elçi olarak giden ve onları İslam'a davet eden, Hâlid b. Velid'in emrindeki orduda yer alarak fetihler yapan korkusuz bir kahramandır. Şam, Halep gibi yerlerin fethinde bulunur. Şam taraflarında devam etmekte olan bir muharebede esir düşer ve arkadaşlarının desteğiyle kurtulur. Birçok işkenceye maruz kalır. Başka bir seferde yeniden esir düşer. Kız kardeşi Havle'ye mektup yazarak kardeşinin yardımı ile buradan kurtulur (b. 1-491).

Hz. Ebubekir'in Kendinden Sonra Halife Tayin Etmesi

Hz. Ebubekir bir gece bir rüya görüp kendi yerine Hz. Ömer'in halife olması için vasiyet eder. Hz. Ömer ile İslâmiyet'in kuvvet bulması onun bu göreve en layık kişi olduğu düşüncesi ve gördüğü rüya etkisiyle bu sonuca ulaşır (b. 492-527).

Hz. Ömer'in Tebdil-i Kıyafet ile Halkın Arasında Gezmesi

Halife Hz. Ömer bir akşam kılık değiştirip eski elbiseler giyerek evlerin arasında dolaşırken bir kadının yetimlerine pişirecek bir şey bulamaması sebebiyle tencereye su ve taş koyup ateş üzerinde kaynattığını, pişince yemeyi vaat ederek çocukların uyumalarını beklediğini görür. Hz. Ömer kadına yaklaşır ve neden böyle yaptığını sorar. Halifeyi tanımayan kadın, kocasının halifenin gönderdiği bir savaşta şehit olduğunu, çocuklarının yetim kaldığını, evde pişirecek hiçbir şeyi olmadığını anlatır ve halifeden şikayetçi olur. Bunun üzerine halife kadına erzak getirir ve bu hal üzere çok üzülür, kara kara düşünür. Kadından özür diler ve kendisinden ahirette şikayetçi olmamasını ister (b. 528-554).

Hz. Ömer'in Nihavend'e Elçi Göndermesi

Hz. Ömer'in İslam'a katkısından bahsedilir. O ölürse tüm İslam aleminin ağlayacağı belirtilmiştir. Hz. Ömer'in askerlerini bir aylık mesafe olduğu belirtilen Nihavend'e İslam daveti için gönderdiğinden ve orada kazanılan zaferden bahsedilir. Hz. Ömer insanların İslâmiyet'i benimsemesi, öğrenmesi için farklı yerlere elçiler gönderir (b. 555-611).

Hz. Ömer'in Oğlu Şahme'ye Had Cezası Uygulaması

---

⁴³ Metnin orijinalinde başlık kullanılmamıştır. Oluşturulan başlıklar tarafımızdan ilave edilmiştir. Özeti verilen bölümün beyit aralıkları parantez içinde belirtilmiştir.

Bir Yahudi, Hz. Ömer'in oğlu olan Şahme'nin yanına gelip onu muzdarip olduğu dertten kurtaracak bir ilacı olduğunu söyler ve ona içki içirir. Şahme içkiyle sarhoş olup şeytanın oyununa gelerek Yahudi'nin getirdiği bir kadınla zina eder. Şahme bu olay sonrasında pişman olur ancak "Hak bu işi saklar ise ben de saklayayım." diyerek kimseye söylemez. Bu olay üzerinden bir zaman geçtikten sonra kadın zina sonucu hamile kalır ve Hz. Ömer'e gelerek bu durumu anlatır. Şahme'ye had cezası verilmesi için karar alınır. Ancak Şahme had cezasının herkesin önünde verilmesini istemez. Babası Hz. Ömer'e bu cezayı evde vermesini rica eder. Ancak Hz. Ömer kendi oğlu dahi olsa ayırım yapmayı doğru bulmaz ve herkesi toplar. Had cezası verilirken Şahme annesini son kez görmek ister. Annesi oğlunu bu halde görmeye dayanamaz ve Hz. Ömer'den kalan had cezasını oğlu yerine kendisine uygulanmasını ister. Şahme annesinden helallik isteyip oradan ayrılmasını söyler ve babası Hz. Ömer'den su talep eder. Ancak Hz. Ömer had cezası uygulanan kişiye su verilemeyeceği için bu isteğini reddeder. Bu had esnasında 90. vuruşta Şahme ölmesine rağmen haddin tamamlanması için kalanı Hz. Ömer'in emriyle ölü bedenine vurulmaya devam edilir. Hz. Ömer "Ben bunu tamamlatmazsam yarın benden hesabı sorulur." der. Şahme öldükten sonra Hz. Ömer oğlunun başını dizinin üstüne alır ve onun yüzünü yüzüne sürer. Onu bu halde görmenin verdiği hüznü ifade ederek ağlar (b. 612-792).

Rum Kayseri ile Hz. Ömer

Rum Kayseri ile Hz. Ömer arasında geçen mevzular anlatılır. Rum Kayseri İslam elçilerini esir alır. Hz. Ömer bu işin üstesinden gelerek Rum kayserini alt eder ve ona iki seçenek sunar. Ya İslâmiyet'i seçerek cennet ehlinden olabileceğini ya da haraç vererek emin bir şekilde hayatlarına devam edebileceklerini söyler. Rum Kayseri de haraç vermeyi kabul eder (b. 793-832).

Hz. Ömer'in Hz. Ali'yi Kisra ile Savaşmaya Göndermesi

Hz. Ömer, Hz. Ali'den Acem şahı ile savaşmasını ister. Acem şahı olan kisra İslam davetini kabul etmez. Zorlu bir savaştan sonra kisra savaş meydanından kaçır. Kaçarken varını yoğunu orada bırakır. Ganimetlerin 1/5'i devlete ait olur ve diğerleri paylaşılır. Savaşta kisranın bir oğlu ile iki kızı da esir edilir. Halife Hz. Ömer kisranın oğlunu İslam'a davet eder ancak o bunu kabul etmez. Bunun üzerine oğlu öldürülür (b. 833-920).

Kisra'nın Esir Edilen Kızları

Kisranın esir edilen kızlarından birinin adı Bânû diğerinin adı Gülrû'dur. Erkek kardeşlerinin öldürülmesi üzerine ağıt yakıp ağlarlar. Hz. Ömer'e; "Ey katil nasıl kıyarsın kardeşimize!" diyerek sitem ederek "Bizi öldürsen de senin dinine girmeyiz." derler. Hz. Ömer bu sözler üzerine çok hiddetlenir. Etrafındakiler hemen Hz. Ali'ye haber verir. Hz. Ali onu sakinleştirir. Kızları Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'ye emanet etme fikrini vererek onları kendisi götürür (b. 921-1015).

Ümmü Seleme çok tatlı dilli bir hanımdır. Kızları himayesine alır ve yetiştirir. Bir müddet sonra Ümmü Seleme onlara nasihat eder ve onları İslam'a davet eder. Kızlar da bu daveti kabul ederek Müslüman olurlar. Onların Müslüman olmasını Hz. Ömer'e haber verirler (b. 1016-1066).

Daha sonra kızlar evlenmek ister. Evlenecekleri kişiyi seçmek için Ümmü Seleme bir öneride bulunur. Bu öneriye göre kızlar evin damına çıkacaklardır. Evlenmek isteyen gençler oradan geçecek ve onlar da beğendikleri kişiyi seçeceklerdir. Bu fikri Hz. Ömer'e bildirirler. O da bunu uygun görür ve halka duyurur (b. 1067-1125).

1.4.2. Menkabelerde Anlatılan Şahıslar

1.4.2.1. Peygamberler

Hz. Muhammed: Son İslam peygamberidir. Eserin incelenen bölümünde onun hayatına ait bir menkabe bulunmamaktadır. Ancak dört halifenin menkabelerinin anlatıldığı bu eserin birçok yerinde Hz. Peygamber'e (s.a.v) değinilmiştir. Ebu Şahme'nin yaptığı hatadan dolayı cezasını isterken Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ümmet olarak kendini layık görmediğini ifade eder:

Revā degül saña i Fahr-i ÓĀlem

Kim idesin beni rüsvā-yı Óālem (b. 692)

Hz. Süleyman: İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. Süleyman, Hz. Dâvûd'un oğludur. Aynı zamanda ilmi ve hikmetiyle hükümdarlık da yaparak saltanat ve nübüvveti şahsında toplanmıştır.⁴⁴ Edebi eserlerde maddi gücün ve saltanatın sembolü olarak işlenmiştir.⁴⁵ Metinde Hz. Süleyman ile karınca arasında geçen konuşmaya değinilmiştir:

Çul oldum sen Süleymāna bu ben mūr

Ħacālet birle uş zārıla bey-zūr (b. 472)

Hz. İsa: Kendisine kutsal kitap İncil verilen ve Kur'an'da adı geçen peygamberdir. Beşerî ve nebevî özellikleri ile eski şiirlerin önemli kaynaklarından olmuştur. Birçok mucizesi bilinmekte ve bunlar pek çok şiirde işlenmektedir.⁴⁶ Klasik şiirde farklı isimlerle anılan Hz. İsa, ilk beyitte "Mesîh", ikinci beyitte de "İsî" olarak anılmıştır:

Mesîhūñ nisbetine anı mağtūl

İdesin cehd kıl i yār-i mağbūl (b. 567)

⁴⁴ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/56.

⁴⁵ Hüseyin Akkaya, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/61.

⁴⁶ Seydi Kiraz, "Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsa". *Ekev Akademi Dergisi* 18/60 (2014), 264.

Şanasın Őİsîdür kim söze geldi

Yaħud Dāvüddur āvāza geldi (b. 794)

H. Yûsuf: İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. Yûsuf'un güzelliği Klasik edebiyatta darbimesel haline gelmiştir. Beyitte güzellikte Hz. Yusuf, huy yumuşaklığında Hz. Süleyman, olgunlukta Hz. Dânyâl ve ilimde de Hz. Lokman'ın önde olduğu ifade edilir:⁴⁷

Cemâli Yûsufî ĥilme Süleymân

Kemâle Dâniyâl ü Őilme Loğmân (b. 613)

H. Dânyâl: İsrailoğullarına gönderilmiş olan bir peygamberdir. Kur'an'da ve hadislerde kendisi hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁴⁸

H. Lokman: Peygamberliği tartışmalı olan Hz. Lokman'dan, Kur'an'da kendisine hikmet verildiği ifade edilmiştir. İslam öncesinde Araplar arasında bilgeliği ve darbimesellerinden bahsedilmektedir.⁴⁹ Türk İslam edebiyatında tabip özelliği ön plana çıkmaktadır.

Dâvûd: İsrailoğullarına gönderilmiş olan Dâvûd Peygamber zikredilmiştir:

Gel i dil murğı vir āvâz-ı Dāvud

Ki řanuñ dökmedin çerhi dem-âlûd (b. 69)

H. İbrahim: Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam'ın müştereken kabul ettiği büyük peygamberlerden biridir. Halîl unvanıyla anılmıştır. Beyitte Hz. İbrahim'i ateşe atan hükümdarın bir sivrisinek gibi zavallı olduğu işlenmiştir:⁵⁰

Girü itdi Ĥalîlûñ yirini nâr

Daħı Keykāvusı peşşeyle dil-zâr (b. 430)

1.4.2.2. Dört Halife

H. Ebû Bekir: Halifelerin ilkidir. Kendisi için metinde Sıddık sıfatı kullanılmıştır. Sıddık, "son derece doğru sözlü, asla yalan söylemeyen, sözünde duran, gerçek olduğuna inandığı şeyi onaylatmakta tereddüt göstermeyen kimse" olarak tanımlanmaktadır. Hz. Ebubekir bu lakabı Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu tüm söz ve filleri kabul etmesi ve Resullullah ile arasında

⁴⁷ Dilaver Gürer, "Hz. Yusuf'un Gördüğü Rüyanın Fususu'l-Hikem'deki Yorumu". *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 9/21 (2008), 39.

⁴⁸ Ömer Faruk Harman, "Dânyâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/480.

⁴⁹ Mevlüt Güngör, "Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (1996), 167.

⁵⁰ Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/266.

olan manevi münasebet sebebiyle almıştır.⁵¹ Verilen beyitte kullanılmış olan lakabı şöyle zikredilir:

Egerçi gitdi ol Şiddîk-ı mihter
Diyelüm almasun bu ısa ebter (b. 346)

Aağıdaki beyitte halife ismiyle anılarak vefatı haber verilmiştir:

Eiddük kim irüben emr-i Ğaffār
Cihāndan gitdi Bū Bekri cihāndār (b. 437)

Hz. Ömer: Halifelerin ikincisi olan Hz. Ömer'in metinde kullanılan bir lakabı "Fārûk" dur. Fark kelimesinden türemiş olan bu isim ile hak ve batılın ayrılması kastedilmektedir. Bu lakabı Hz. Ömer'e kimin verdiği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in verdiği söylenir.⁵² Bir diğere lakabı ise "İbn-i Hattab"dır. Aslında bu bir lakap olmaktan çok Arap toplumunda kullanılan bir künyedir. "Hattab'ın oğlu" manasında kullanılır.

Hz. Ömer'den metinde oldukça uzun bahsedilmiştir. Bir beyitte "Ömer ölse İslam ağılar çünkü din onunla itmam buldu." ifadesi kullanılmıştır. Hz. Peygamber'den sonra başka bir peygamber gelecek olsa o kişinin ancak Ömer olabileceği de beyitlerde söylenmiştir:

Didi Fārūa ne olsa yaraur
Farı-i Amede ho pıuvādur (b. 318)

Eidüp bu sözi Fārū-ı Ekber
Hudādan utanup ol demde dıtrer (b. 512)

Çü bu Öözri idicek İbn-i Hattāb
Öİzi birle el aup cümle ahāb (b. 514)

Dönüp Fārūa dir iy mır-i attāl
Nitesi ıyduñ ol meh-rüya fi'l-hāl (b. 1042)

⁵¹ Mustafa Çağrııcı, "Siddik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/91.

⁵² Mustafa Fayda, "Faruk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12/176.

Hemân dem hıřm idüp Bânūya Fārūķ

Didi ey bî-hayā itme sözi çok (b. 1047)

Hz. Ali: Halifelerin dördüncüsü olan Hz. Ali'den oldukça fazla bahsedilmiştir. Ancak bu beyitler onun halifelik dönemi ile alakalı olmayıp daha önceki zamanlarda olan hâdiseler ile ilgilidir. Hz. Ali için "Kerrâr" lakabı kullanılmıştır. Bu lakap savaşlarda pes etmeden düşmana tekrar tekrar döne döne saldırmasından dolayı verilmiştir. Döne döne saldıran aslan manasında "Haydar-ı Kerrâr" demişlerdir:

Biraz gün işbu resme şah-ı **Kerrâr**

Yürüyüp durdı yol mânendi tûmâr (b. 852)

Bir başka beyitte de yine Kerrâr lakabı kullanılmış ve Hz. Ali'nin atı ile savaş meydanına girdiği anda düşmanlarının içine korku saldığı anlatılmıştır. Burada geçen "Düldül" Hz. Ali'nin atının adıdır. Kılıcının adı da Zülfikâr'dır. Bu iki unsur binek ve silah olarak birbirlerini tamamlamaktadır:⁵³

Sürer Düldül hemân meydāna **Kerrâr**

Anı gördi çamu ditreşdi küffâr (b. 933)

Hz. Ali için *lâ fetâ illâ Alî ve lâ seyfe illâ Zü'l-fikâr* ifadesi kullanılırdı. Bu söz ile "Ali'den başka genç yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yoktur." ifadesi kastedilirdi.⁵⁴ Bu ifade metinde de kullanılmıştır:

Nite itmeye taşsîn aña herkes

Dinildi *lâ fetâ illâ ÓAlî* pes (b. 942)

Hz. Ali için kullanılan bir diğer lakap ise "Murtazâ" lakabıdır. Murtazâ, beğenilmiş hoşnut olunmuş ve razı olunmuş kimseye denir:

Ol ikiden yegin berk ü sitize

İriřüp Murtažāya urdı nīze (b. 944)

Hz. Ali'nin başka bir lakabı da "Haydar"dır. Aslan anlamına gelen bu kelime Hz. Ali'ye cesaretinden ve yiğitliğinden dolayı verilmiştir:

Қıđırtdı Ĥaydarı pes anda geldi

Nüvāziř eyleyüben göñlin aldı (b. 814)

⁵³ Meliha Yıldırım Sarıkaya, *Türk-İslam Edebiyatında Hz. Ali*, 393.

⁵⁴ Mustafa Öz, "Zülfikâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013) 44/553.

Beyitteki *er-re'sü 'ale'l-'ayn* ifadesi başım gözüm üzere manasına gelir. Hz. Ali bu ifadeyi Hz. Ömer için kullanmıştır:

Didi Hâyardar ki *er-re'sü 'Ale'l-'Ayn*
Sözün hâkdur özün 'Öälemlere zeyn (b. 822)

Bir diğer beyitte Hz. Ali'nin hem ismini hem de lakabını söyleyerek Hayber'in kapısının elinde kırıldığı belirtilmiştir:

'ÖAlîdür bir adı vü biri Hâyardar
Uşanmışdur elinde bāb-ı Hâyer (b. 902)

Ki zîrâ Hâyardarî bil bā-ğānîmet
İrişüp şehri-tayibe buldı zînet (b. 1006)

Hz. Ali için kullanılmış olan bir başka lakap da “Şîr-i Yezdân”dır. “Allah'ın aslanı” manasına gelmektedir:

Yürüyüp ol aradan Şîr-i Yezdân
Bilesince Dîrârî 'ÖAbdurrahmân (b. 254)

Getürdi çünkü şubhın yine devrân
Uruturdu hemân dem Şîr-i Yezdân (b. 838)

1.4.2.3. Sahabeler ve Diğer Şahıslar

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin: Hz. Ali'nin iki oğlu olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den bahsedilmiştir. Aşağıda verilen beyitte iki taze gülden kastedilen kişiler, Hz. Hasan ve Hüseyin'dir. Düldül de Hz. Ali'nin atıdır. Hz. Ali bir savaşa giderken iki taze gülü olan Hasan ve Hüseyin ile vedalaşmıştır:

Çü çekdiler öñine Düldülünü
Esenleyüp iki taze gülünü (b. 847)

Ümmü Seleme: Hz. Peygamber'in eşi olan Ümmü Seleme, akıllı ve güzel bir hanımdır.⁵⁵ Hz. Ali, Kısra'nın esir edilen kızlarını ona emanet etmiştir ve onun eğitimini istemiştir:

Rasülün hâtunı Ümmî Selîme

Buları ol götürür dîne ivme (b. 1055)

Dırâr b. Ezver: Ordu komutanı olan Hâlid b. Velid'in emrinde yer alarak çeşitli bölgelerin fethinde kumandanlık yapmış olan İbn-i Ezver metinde birkaç yerde zikredilmiştir.⁵⁶ Bazı beyitlerde İbn-i Ezver ismi bazen de Dırâr ismi kullanılmıştır. Katıldığı bir savaşta esir düşmesinden bahsedilmiştir:

Bunı diyüp şalarlar Hâlide er

Didiler kim tutuldu İbn-i Ezver (b. 6)

Dırâr ider bu ise çünkü fermân

Bu def'â çekmeyüben tîğ-i berrân (b. 145)

Hâlid b. Velid: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendisine Seyfullâh unvanını verdiği, ordu komutanlığı yapmış meşhur sahabe olan Hâlid b. Velid metinde şu şekilde zikredilmiştir:

Bular cengde bu yaña Hâlid şâh

Haber idüp hemân tutmuş idi râh (b. 10)

Râfi': Hz. Ömer'in halifelîği esnasında halka fetva veren Râfi, ashabın fakihlerindedir. İyi ok attığı için Bedir gazvesi dışındaki bütün gazvelere ön safta katılmıştır:

Çağırup didi yâ Râfi' berü gel

Yüri işbu çeriden yüz kişi al (b. 52)

Eşidüp Râfi' anı oldu hürrem

Yüridi yüz kişi birle hemân dem (b. 55)

Havle Hatun: İbn-i Ezver'in kardeşi olan Havle Hatun çeşitli fetihlere katılarak kahramanlık göstermiştir. Rumlarla yapılan bir savaşta esir düşen kardeşini kurtarmaya giderek birçok Rum askerini öldürmüştür:

⁵⁵ Mehmet Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/329.

⁵⁶ Nevzat Aşık, "Dırâr b. Ezver", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994) 9/ 275-276.

Değişüp at orada Hâvle Hâtûn

Olaruñla bile gitdi hem ol gün (b. 56)

Şahme: Hz. Ömer'in oğlu olan Şahme yaptığı hata sebebi ile had cezasına çarptırılmıştır. Bu olay menkabelerin özetlerinde anlatılmıştır:

Anı gördi Ebû Şahme hemân dem

Ayağına düşüp yüz urdı bā-ğam (b. 672)

Bânû ve Gülrû: Bu iki kız Rum kistrâsının kızlarıdır. Abileri ile birlikte esir edilmişlerdir. Abileri İslam'ı kabul etmediği ve isyan ettiği için öldürülmüştür. Bu iki kız beyitte kistrânın iki kızının abilerinin öldürülmesi üzerine ağıt yakmalarından bahsetmektedir. Beyitteki "sagu sagup" ifadesi *ölünün iyiliklerini duyuran ağıt, mersiye* demektir:

Birinûñ adı imiş Şhribânû

Birinûñ dañı hem Mâh-rüy u Gül-rû (b. 1028)

Didi sağı sağıp Bânû vü Gül-ruñ

Ki i şeh-zâde-i meh-rüy-ı ferruñ (b. 1037)

Kayser: Arapların Roma ve Bizans imparatorları için kullandıkları unvandır.⁵⁷ Beyitte Roma imparatorunun Müslümanlardan kaçmasından bahsedilmiştir:

Bular bunda bu yaña leşker-i Rûm

Şınup kaçdı eşidüp Qaysêr-i Rûm (b. 296)

İskender: İslam tarihinde efsanevi şahsiyeti ile bilinen Makedonya kralıdır.⁵⁸ Aşağıdaki beyitlerde İskender'in tahtına çıkıp askerlerini toplamasından bahsedilmektedir:

Sikender toprağa ol virdi yile

Dañı Quyzâfenûñ milkini sile (b. 429)

Çıqup taht-ı dile güyâ Sikender

Girü söz ceşini cem' itmek ister (b. 795)

⁵⁷ Işın Demirkent, "Kayser", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/94.

⁵⁸ Mahmut Kaya, "İskender", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/555.

Rüstem: Rüstem-i Zâl, İran milli destanının en güçlü kahramanıdır.⁵⁹Aşağıda verilen beyitte Huda'nın karşısında Rüstem'in bir öneminin olmadığı vurgulanmıştır:

Ĥudâ Şîrüm dimişdür baña ne ğam

Çetüñ olur öñümde Şîr-i Rüstem (b. 892)

Gîv: Rüstem-i Zâl'in damadı olan Gîv, eski bir Pers kahramanıdır.⁶⁰ Beyitte Rüstem'in bakışından peri ve cinlerin tedirgin olması anlatılmıştır:

Ķocınur cünbüŐünden perî vü dîv

Yayılır baĶıŐundan Rüstem ü Gîv (b. 817)

Nüşîrevân: Adaleti ve başarılı bir devlet adamı olması yönüyle mesnevilere konu olan Sâsânî hükümdarıdır.⁶¹ Beyitte adaletinden bahsedilmiştir:

Şu resme virdi Őadluñ Őâleme dâd

Bu dem Nüşîrevândan Ķalmadı ad (b. 823)

Cibrîl: İlahî emirleri diĝer meleklerle ve peygamberlere ulaŐtıran vahiy meleĝidir.⁶² Beyitte Cibrîl aracılıĝıyla Hz. Peygamber'e selam göndermesi anlatılmaktadır:

Didi Cibrîle kim yâ peyk iriŐ tîz

Selâmile Ĥabîbüme dil-âvîz (b. 501)

1.4.3. Şehirler, Ülkeler ve Diĝer Yerler

Yemen: Arap yarımadasının güneybatısında bir ülke.⁶³ Beyitte, Kisra'nın kızları için yazılan mektubun onlara olan aşkı ifade etmeye yetmeyeceĝi, Yemen Şehri gibi garip kalacaĝı ifade edilmiştir:

Ne nâme ĥâl-i ŐiŐŐı k'eylemez yâd

Anuñ evrâĝını alsun Yemen-bâd (b. 1022)

⁵⁹ Mehmet Halil Erzen, "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/4 (2013), 847.

⁶⁰ Erzen, "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı", 842.

⁶¹ Nurettin Albayrak, "Enüşirvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/255.

⁶² Yusuf Őevki Yavuz - Zeki Ünal, "Cebrâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/202.

⁶³ Halil Kurt, "Yemen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/400.

Medîne: Hz. Peygamber'in hicret ettiği, mescidi ve kabrinin bulunduğu şehir.⁶⁴ Beyitte Müslümanların Medine'ye hicret etmesi anlatılmıştır:

Gidüben bir niçe gün yürüdi yol

İrer bir gün Medîne şehrine ol (b. 570)

Hayber: Medine ve Suriye yolu üzerinde bulunan eski bir ticaret ve ziraat merkezidir. Hz. Peygamber döneminde fethedilmiştir.⁶⁵ Beyitte Hz. Peygamber'in haykırması karşısında Hayber şehrinin yıkılabileceği anlatılmıştır:

Şu resme naÖra urdı şāh-ı server

Yıkılaydı ger olsa anda Hayber (b. 981)

Şam/Dımeşk: İslam aleminin önemli tarihi şehirlerinden biri olan Şam bugün Suriye'nin başkentidir.⁶⁶ Beyitte savaşmak için Şam'a gidilmesinden bahsedilmiştir:

Şeh-i Rūmı şalup ilinde tenge

İrüp Şāma yine girmişdi cenge (b. 349)

---

⁶⁴ Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Medine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/305.

⁶⁵ Muhammed Hamîdullah, "Hayber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/20.

⁶⁶ Cengiz Tomar, "Şam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/311.

2. BÖLÜM

NÜSHA TANITIMI VE METNİN KURULMASINDA İZLENEN YOL

2.1. Nüsha Tavsifi

Yapılan araştırmalarda Recâyi'nin *Menâkıb Çehâr-yâr* adlı eserinin bir nüshasına ulaşılmıştır. Elde edilen nüshaya ait hususiyetler, aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

Hacı Selim Ağa Yazma Eserler Kütüphanesi, Kemankeş Koleksiyonu, No: 411

Te'lif Tarihi : Şâban 903 (Mart/Nisan 1498)

İstinsah Tarihi : 5 Receb 939 (31 Ocak 1533)

Müstensih : Ali

Kitabın Ölçüleri : 178x25, 125x75 mm iç ve dış ölçüler.

Cilt : Cilt etrafı ve dip meşin mukavva.

Varak : 111 vr. (İncelenen 1b-53b arası)

Satır : 11 satır, çift sütun.

Yazı : Nesih (harekeli)

İlk Beyit : Futuldi ol eren bîgânesiçün

Ĥamiyyet idiñüz ceng üzre bugün

Son Beyit : Yiridür dosta şâzı düşmene ğam

Recâyî kes sözi vaóllâhu aólem

İlk sayfada eserin isminin iki yanında vakıf mührü bulunmaktadır. Mühürde "Vaçafe hâze'l-kitâb es-Seyyid Abdülkâdir eş-şehîr bi-Emîr Hâ'ce el-Üsküdârî bi-Câmi'î Vâlide Sultân el-Atîk fi'l-Üsküdar şânehu'llâhi te'alâ ani'l-ekdâr sene 1135" yazmaktadır. Aynı mühür bazı sayfalara tekrardan basılmıştır.

Eserin zahriye kısmında şöyle bir kayıt düşülmüştür: Bu ĥaķîr u faķîr u pür-taķsîr el-Ĥâcc ÓAbdülkâdir el-MaÓrûf bi-emir-i Ĥâ'ce Kemân-keş el-Üsküdârî. Bu kitâbı müstetâbi mülkünden iħrâc idüp Üsküdârda vâki'î olan Vâlide-i ÓAtîķ Câmi'î-i şerîfine şol şartla vaķf eyledim ki talebe-i Óölümdan her kime iķtiżâ eyler ise rehn-i ķavî veyâhud kefil-i melî ile verilüp tâ ĥâceti tamâm olunca ĥıfż idüp nişâniçün ķâġıdın bükme ve cildin sökmeye ve uşâķ eline virmeye ve tebdîl ve

tağyir itmeye eger bu şartlardan biriniñ hilâfı žuhūr ider ise tažmīn oluna *Fe-men beddelehū baŌde mā-semiŌahu fe-innemā ismuhu Ōalelležīne yūbeddilūnehu*.⁶⁷

Eserin temmet kaydında verilen bilgiye göre eser, Birgi beldesinde istinsah edilmiştir: Temmetü'r-risāle bi-Ōavni'l-Melīkū'l-Vehhāb fī-vaḳti'z-zevāl fī-beled-i Birgī Ōan-yed-i ŌAlī fī-şehri Receb fī-yevmi'l-ḥamīs sene tisŌa ve šelašīn ve tisŌa miŌe ğafera'llāhu li-velivālideyye ve'l-cemīŌi'l-müŌminīn⁶⁸

2.2. Metnin Kurulmasında Takip Edilen Yöntem

- * Metin oluşturulurken eserin varak numaraları beyitlerin sağ üst köşesine yazılmıştır.
- * Eseri oluşturan beyitler beşer beşer numaralandırılmıştır.
- * Eserin yazıldığı kalıp, metnin başında bir defa verilmiştir.
- * Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış ve bu isimlere gelen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılmamıştır.
- * Kısa okunması gerekirken vezin gereği uzun; uzun okunması gerekirken vezin gereği kısa yazılan kelimelerde herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Kelimeler, nüshadaki orijinal yazılışa uygun olarak okunmuştur.
- * Metin tespitindeki birliği sağlamak adına Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"⁶⁹ adlı makalesindeki esaslara büyük oranda uyulmuştur.
- * Vezin gereği bazen, ünlü ile biten kelimelerden sonra ünlüyle başlayan başka bir kelimenin geldiği durumlarda ünlüler düşürülmüştür. Bu durum kesme işaretiyle gösterilmiş ve bu şekilde yazılan kelimeler birleşik yazılmıştır. (n'olur, n'itdi vb.)
- * Atıf vav'ları ve tamlama esreleri metinde hareke ile gösterilmiş olup, bunların yazılışında da çevriyazı esaslarına uyulmaya çalışılmıştır. Tamlama esresiyle ilgili yapılan yanlışlıklar transkripsiyonlu metinde düzeltilerek verilmiştir.
- * Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

لـ = Ā, ā   و = Ū, ū   ى : Ī, ī

⁶⁷"Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir." Bakara, 2/181.

⁶⁸"h. 5 Receb 939 (m. 31 Ocak 1533) tarihinde bir zeval vakti yazımı tamamlanan bu eser, Birgi beldesinde Ali isminde bir zat tarafından istinsah edilmiştir. Allah onu, annesini, babasını ve tüm mü'minleri bağışlasın."

⁶⁹ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993), 51-89.

* Osmanlı Türkçesinde kullanılıp Latin alfabesinde kullanılmayan harfler için aşağıdaki çeviriyazı alfabe sistemi kullanılmıştır:

ء: Ó

ث: Š, š

ح: Ĥ, ĥ

خ: Ħ, ħ

ذ: Ž, ž

ص: Š, š

ض: Ž, ž, Đ, đ

ط: F, f

ظ: Ž, ž

ع: Ó

غ: Ğ, ğ

ق: Q, q

ك: Ñ, ñ

2.3. Menâkıb-ı Çehâr-yâr'ın Metni

MENĀĶIB-I ÇEHĀR-YĀR

[1a]

[1b]⁷⁰

[MefāÓlün / MefāÓlün / FeÓlün]

1 Futuldı ol eren bġānesiçün

[2a]

Ĥamiyyet idiñüz ceng üzre bugün

Đırarıçun alalum cānıla baş

İdelüm düşmenile yahşı savaş

---

⁷⁰ Sayfa boş.

Eşidüp ol dil-âverler bu sözi
Çamusi toldurup yaşıla gözi

Didiler cânumuzı vaçfe niyyet
Biz itmişüz degül hâcet vaştyyet

5 Yürün uruşalum bâ-Öavn-i Sübhân
Alına başu yâhud virile cân

Bunı diyüp şalarlar Hâlide er
Didiler kim tutuldu İbn-i Ezver
Emîni anda koğil i cihân-gîr
Çaluñdur düşmenümüz sen bize ir

Hâber idüp hemânâ ol erençün
Çarışup çatılır küffâra ol gün

Şunuñ gibi iderler kârı zârı
Geçüben baş u cândan cümle varı

10 Bular cengde bu yaña Hâlid-i şâh
Hâber idüp hemân tutmuşıdı râh

Dirâr için tutuban gözleri çan
Öñünde bu ki her kılına biñ cân

Aluban i Óaceb anam mı ana

[2b]

Bunuñ bigi yüz od urdı cāna

Acısından yaluñuz gitmişidi

Göñüllü biñ er aña yitmişidi

Óorup ol gün atı gitdi dil-āver

İrişüp gördi ceng içinde leşker

15 ararı almayuban çekdi şimşir

Rikāb üzre gelüp añradı ol şir

Gözedüp tulubun Verdānuñ ol şāh

Toundı albe didi Allāh Allāh

Óoyunca biñ dil-āver dañı bī-cān

oyulup düşmeni itdi hirāsān

Đirāruñ acısıyla idüben ĥarb

avī ururlariken düşmene đarb

Bu hāl ire görürler bir süvārī

İder hoş cān u dilden kārī zārī

20 Özün atın idüben gar pulāda

Ne albe depse virür idi bāda

İderken şirüveş ceng ol yigāne
Şataşdı Hālid ol dem ol cüvāne

Didi kim yā fetā bulsun řoluñ fer
Hāķ itsün seni mansūr u mużaffer

Bugün yahşı hamiyyet eyledüñ sen [3a]
Eren göñlüni cānā toyladıñ sen

Aña baķmadı ol řāhı-süvāre
Şalar at tā ki sancağı apara

25 Urup özüni yırtdı şalbi ol řāh
Çaluban sancağı düşürdi nā-gāh

ØAlem düşdi hemānā gördi Verdān
Furumayuban oldılar girizān

Øzi ķurtuldu leykin leřkerinüñ
Қırılıp başı alındı çoğınuñ

Acıyup eyle urmuşlardı şimşır
Şu hādde sandılar kim kalmadı bir

Şaķın zoruña ğarrā olma yoldaş
Ne taşı hor görürsün ol yarar baş

30 Özüñ bālā vü gayrı görmegil pest
Eşidürsün ki dirler dest-ber-dest

Ki haddüñden ziyāde lāfi çoğıl
Açılma var kilimünce küsülgil

TaŖāmı çatı kaynatsañ taşısar
Yücelen Ŗāķibet yire düşiser

Başuñ yir olmasun dersen çımağa
Özüñ görüpiken uyma dimağa

Dimağa yiltenüben geldi Verdān
Haķır u hor olup oldu girīzān

[3b]

35 Çü bu hāle irişdi hāli anuñ
Dökülüp kısmet oldu hāli anuñ

Gelüben anda ol merd-i hünerver
Elini mīrūñ öpdi koyuban ser

Şorar server aña kim i vefādār
Ne kişisin bize keşf eyle esrār

Ne ildensin aduñ ne eyle taķrīr
Senüñ gibi ere ben irmedüm pīr

Eşidüp ol yüzi gül eyledi āh
Didi kim müstedām ol i şehin-şāh

40 Ne sorarsın tolupdur yüregüm an
Đırārun ız arındaşiven i cān

Tutulduğun eşidüp gelmişem uş
Bulumayuban ađu itmişem nūş

anı ol gönlümüñ yimişi server
Ya anı ol eren içinde mihter

anı bürtermeyen yüz yüz ılıçdan
anı ol er yıan öñden ü ıçdan

anı ol meclisi ĥarb içre sākī
Eri bey-hūş iden đarb-ı tırakı

45 Diyüp ağlar bunuñ gibi niçe söz [4a]
Furanlar ağlaşurlar bile dübdüz

Döküp gözyaşımı didi dil-āver
Yiter yakduñ bizi i māh-peyker

Ki urduñ yaramuz üstine yara
İdüben bağrumuzı pāre pāre

Biraz şabr eyle kim bir dem şoralum
Anuñ hâli nite oldu görelüm

Bular bu sözdeiken bir niçe kes
Emân almağa gelmişler idi pes

50 İrübem mîr önünde öpdiler yir
Sem' itdiler Đırâr hâlini taqrîr

Bulup anı hemân dem ol şehin-şâh
Derün-ı dilden itdi bir kezin âh

Çağırup didi yâ Râfi' berü gel
Yürü işbu çeriden yüz kişi al

Đırârũn ardını sor i dilîrüm
Kıatı cehd eylegil i dil-pezirüm

Bilürsin sen bu tağları temâmet
'Ömerden bulasın anı selâmet

55 Eşidüp Râfi' anı oldu hürrem
Yürüdi yüz kişi birle hemân dem

Değişüp at orada Havle Hâtün
Olaruñla bile gitdi hem ol gün

[4b]

İki gün yürümile gitdi anlar
Üçüncü gün Đırāra yitdi anlar

Geçüben düşmenüñ öñine ol dem
Kemīn idüp hemān durdular epsem

Ol araya iricek İbn-i Ezver
Oğur derdile bir şŌir ol dil-āver

60 Kulağına iriştiginde ol ün
Bir āh itdi ħemānā Ĥavle Ĥātün

Qılıç tartup hemān sıçratdı atı
Eyā qardaş diyüp çağırdı qatı

Anı görüp bularda açdı pusu
Qoyuldı anlaruñ üstine der-sū

Şağışıla düşer er başına er
Qılıç urup qırarlar hep ser-ā-ser

Đırārıçun ħalās itdiler anda
Qamusı şāz oluban kıldı ħande

65 Đırārıla gelüp görüşdiler hep
Diyüben qamusı çok şükür yā Rab

Alup döndiler ol gün ol diliri
Gelüp Şām üzre buldılar emīri

Buluşdı yine ol iki ser-efrāz [5a]
Eren serverleri hāq yolda ser-bāz

Yine başladılar ceng-i hīsāra
Yüriyüp düşmenile bā-mudārā

Gel i dil murǵı vir āvāz-ı Dāvud
Ki řanuñ dökmedin çerh-i dem-ālūd

70 O bir hūnī durur kim tonu āhen
Duyamaz đarb-ı tīǵine Tehemten

Ne merdi şaldı meydān-ı zemīne
K'anuñ boyamadı dāmen demīne

Ne hāne āteşine şoymadı şu
Ne hānuñ virmedi hakin yile bu

Şanasın ejdehā-yı heft-serdür
Yudar dimez bu pīr ü ol pīrdür

Hümā-şüret velī ŐAnķā-yı řattāl
Urur biñ sīneye bir demde minķāl

75 Çü bu hâlile itdi cānı medhüş
Var i dil cemiŖ eyle leşker-i hüş

Miyāna bağlayup tīg-i hamiyyet
Sūhan meydānına sür esb-i fikret

Özüne cevşen itgil Ŗavn-i Yezdān [5b]
Ola tā Ŗismet-i şadruña kalkan

Şoyıcağ şerr-i nisyānı özüñden
Cihānı pür-şāf eyle sür sözüñden
Ne söz kim dinile lezzetde şekker
Ola bal kıymet içre dürr ü gevher

80 Urundı kıluban it biñini bir
Fütüh-i Şāmı hoş nażmıla tedbır

Çü ol sırr-ı Ĥudā sālār-ı leşker
Dilır ü ser-firāz ü mır ü mihter

Eşitdi kim idüp Verdānı giryān
Şıyup şirk ehlin itmişdi hirāsān

İrişmedin dahı Verdān-ı bey-fer
Ŗñ İrāndan haber bilmişidi kaşır

Yüregi tāsālanup geldi ğayret
Nidāsın bilmeyüben başdı ĥayret

85 Velīkin қақыyup Verdāna bī-ĥadd
Virüp nāme dir i fiŎl-i nā-merd

Neyiçün koymaduñ kim ire leşker
Ki dökdüñ yüzşuyın i Őaql-ı ebter

Ne yüzile gelürsin yüzüme sen
Bunuñ gibi iş idüp özüme sen

Girü dön ol tağılan leşkere var
Yüri ĥaşm üzre i nā-cins ü bī-Őār

[6a]

Қavī cehd it getür bāzūña қувvet
Dişür Őaqluñ uruşda қıl ĥamiyyet

90 Қıvandur leşkeri it kārı zārı
Ola kim āb-ı maŐbūd ide yārı

Çü bu nāme irişür bildi Verdān
Ne resme қақımış özine sultān

Dönüp vardı Ĥaleb şehrine yine
Buluşdı ol derilen leşkerine

Düzüp bir niçe gün yatu yarağı
Yitirüp eksügin oldı bayağı

Yüridi ol çeri birle şehâne
Ki bu demde tutışa Rüstemâne

95 Yine mevc urdı ol deryā-yı insān
Ne insān her birisi şiridi şan

Yine açıldı sancaqlarda peyker
Demürile tonandı şanki leşker

Geyildi yine dürlü dürlü cevşen
Işıklar başda āyineydi rüşen

Siperde yine açılmışdı güller
Uzadup nize şüsen bigi diller

100 Fiğān üzreydi şür-nā hemçü bülbül [6b]
İderdi zinc karşıusına gulğul

Nefire irişüp şevk-i bahārı
Büküp bil dem-be-dem iderdi zārı

Virüp Verdāna hamrı istimālet
İrüp kızdı kamu kelle temāmet

Erende gürledi yine göğüsler
Yine gitdi muhannetlerden uşlar

Bu resme ol çeri yine yürüdi
Kamu şahrâyı otağı bürüdi

105 Anı görüp kamu cāsüslarıçun
Çıķup gitmişleridi yine ol gün

Olardan öñ girü irdiler i yār
Emīri itdiler hālden haberdār

Bilüp yine bu hāli ol cihān-gīr
Oķutdı kātına bekledi bir bir

Olaruñla yine idüp tanuşuķ
Döküp ölçüben itdiler sözi çoķ

Aña irdi kamu sözde nihāyet
Ki göçe cümle bu leşker tamāmet

110 Kaması düşmene karşı varalar
Göz açdurmayuban kılıç uralar

Binā idüp kamu taŖvīz-i Bārī
İderler düşmenile kārı zārı

[7a]

Çü bu tedbîrile ol gün ser-â-ser
Nidâ oldu kamu atlandı leşker

Nefiri uruban ol dem nefiri
Utup oynatdı yine bozıķırı

Bir olup yine tîğ ü tîre biller
Asıldı tázılar boynına ziller

115 Kıtı günde buluban yumşacuķ ten
Yine káplayuban kúçmıřdı cevşen

Kemân olmışıdı kurbána mâyil
Siperler yine boynına hamâyil

Cidâlar şuşayuban kamu kana
Dil uzaduban olmışdı revâna

Çeküp zindân acıķmıřdı kamu tîr
Dilerdi sine kim konup ola sîr

Yürüyüp at u erden toldı yazı
Semâya irişüp tekbîr avâzı

120 Çekildi per açup sancağ-ı Óuķâb
Başında tâc-ı zerrî[n] virüben tâb

Anuñ altında ol mîr-i cihân-gîr
Ki ol seyfi'r-Rasûlü Hâlid-i şîr

Müretteb kolçağı budcağı cevşen [7b]
Geyüp olmuşdı ol gün şan Tehemten

Yürüdüp leşkerini arğun arğun
İrişüp kondı bir şahrāya ol gün

Meger kim ol yire hem sū-i duşmān
Gelüben konuşdı bile Verdān

125 Fuyuban birbirini iki leşker
Karavüller ger ol gün saçuban er

Gidüp gündüz irişdi çünkü ahşām
İki cānib dañı itdiler ārām

Birinde hamr u zehr ü fişķ u Őisyān
Birinde zıkr ü taķva zühd ü Qurōān

Çü şubh irdükde yine iki leşker
At arķasına geldiler ser-ā-ser

Çekilüp itdiler meydāna der-hāl
Fonadup kırır bozı turı vü āl

130 Yaşayup leşkerin Hâlid tamâmet
Yürüyüp itdi ol dem istimâlet

Didi Mansûr oluñ yâ ehli tevhîd
Er olan kişiye bugün durur Óıd

İden her ne iderse cânıçundur
Bugün irkek qızı qurbānıçundur

Niçe bunuñ gibiye irdüñüz siz [8a]

Óınāyet irişüben qırdıñuz siz

Bu günde cehd idüñ gayret sizüñdür

Uruşuñ Hâqqıçun nuşret sizüñdür

135 Niçe defÓa bize Qaysêr şehin-şāh
Çeri sáldı vü oldı cümle güm-rāh

Eger bu defÓa dañı kim sıyavuz

Ne şek kim ocağına şu koyavuz

Ózini bir dañı direr degüldür

Eli dañı ile irer degüldür

Bu deñlü söyleyüp çün leşkerine

Nažar qıldı dönüben beglerine

Didi i alperen varuñ biriñüz
Bu sünük mīrine sóruñ biriñüz

140 Ki bir bir mi iderler cengi anlar
Yaħud biñ biñ atılup ana aflar

Eşidüp bu söziçün İbn-i Ezver
Atın depdi ilerü ol dil-āver

Didi mīrüm buyurğıl varayın ben
Haber n'olur olardan sórayın ben

Emīr anı eşidüben gelüp dir
Varıcağ sen haber gelmez eyā şır

Meger Şālem sıyuñca bir daħı er
Vire senden daħı bize haberler

[8b]

145 Đırār ider bu ise çünki fermān
Bu defŕa çekmeyüben tīg-i berrān

Haber alam dönem i şāh-ı ferruħ
Didi vü döndi tutdı düşmene ruħ

Bögürdi bir mesāfe merd-i merdān
Yağın irdükde bildi anı Verdān

Otuz kişi seuben şaldı aña
Didi tutup getirũn anı baña

Anı g¶rdi hemān dem İbn-i Ezver
Kim at şaldı gelür anda tümen er

150 ayurmayup olardan irdi bī-pāk
Sũgũ birle yidisin ıldı ber-hāk

alanı açdı bu d¶ndi yine hem
G¶rür Hālid ki bulaşmış aña dem

Didi i cān-ı men nedür yine hāl
Eyitdi serverũm bil utludur fāl

Varurken ũstũme geldi otuz er
Yidisin eyledũm hāke berāber

alanı açdı vũ d¶ndũm yine ben
ŐAdũña gam hemışe řād ol sen

155 Velĩkin key yaraqludur bu leşker [9a]
Demürden alŐadur mānend-i Hayber

Çekũp şaflar dũzetmiřdũr alayın
Yayası urataturur ekre yayın

Velî destûr vir baña eyâ şâh
Senüñ yâriçun olsun her dem Allâh

İdem meydân içinde yine cevlân
Ola kim ben uluña gele Verdân

Temâşâ it yine uluñ Đirârı
Nice ider öñüñde kârı zârı

160 Saña ma'ölüm olsun ıl ü âlüm
Dahı şabr itmege yodur mecâlüm

amu hâlin diyüp omadı mestür
Başup bağrına server virdi destür

Çü fermân buluban döndi ıçına
İrişdi şâd olup meydân içine

Farîd idüp atar nîze havāya
Futup virür şalāvāt Muştafāya

Biraz cevlân idüp meydân tolandı
Rikāb üzre gelüp nîze tayandı

165 ağırup didi i mel'ün Verdân
Đirārım ki elümde oldı hamrân

Benem bu emne uran yaḥşı yāre

[9b]

Daḥı Bitrusı kılan pāre pāre

Ya sen gel ya viribigil dil-āver

Göresin nice toġar anadan er

Eger birdür eger ondur eger yüz

Gelen gelsün bugün döndermezem yüz

Çü bu sözi yine işitdi Verdān

Yine oġlundan ötri itdi efġān

170 Didi ben gireyin meydāna bayıķ

Alayın dedüm andan i ḥalāyıķ

Zırh üzre kemer bağlar miyāne

Geyer başına bir tāc-ı şehāne

Depinüp yüridi kim tuta meydān

Çomadı anı ol dem şāh-ı ŐUmmān

Çolu kuvvetlü key gürbüz eridi

Çamu KenŐān iline serveridi

Aña eydürler idi İstafā ad

Đırār üzre yüridi ḥürrem ü şād

175 Furuşdı ikisi ol dem berāber
Futuşdı şanasın ol gün iki ner

Niçe dürlü urup birbirine darb
Gün irince zevāle itdiler hārb

Žafer bulmadı biribirisine [10a]
Tolup gine olarda ötdi sīne

Anı görüp o dem Hālid cihān-gīr
Đırāra çağırup eydür eyā şīr

Қavī depren ne geldı saña bugün
Zebūnuñdur senüñ ol kāfir-i dūn

180 Senüñçün açılupdur bāb-ı cennet
Furur uş hūrular itgil hāmiyyet

Dañı ol kāfirüñ cānına i yār
ÓAzābıçun tutuşmışdur yanar nār

Bu sözdeyken bular Verdān-ı ebkem
Virir bir İstāfāya esb-i muhkem

Getürdiler aña ol dem қavī at
Binüp sürdi ki ide haşmını māt

Hemān gördi anı çün İbn-i Ezver
Dönüp altındağı atına söyler

185 Didi divşür önüñ i esb-i tazi
Bi-haqqı Ahmedi şah-ı Hicazi

Qavī at irdi gördüñ hasmına çün
Baña yoldaşlık itgil sen de bugün

Eşidüp nām-ı Ahmed oldu şan raşş
Hurüş-i tizile şöyle ki ateş

Licāmın dişleyüp oldu revāne [10b]
İrişdi hasmı üzre doldı lāne

Görüp bu hāleti pes İbn-i Ezver
Çeküp tigin irişdi ol dil-āver

190 Beşāsetle o kelbi eyle çeldi
Biçüp gerdān serini yire şaldı

Alup kılıç ucına anı ol dem
Emirüñ katına irürdi hürrem

Şalup atı ayağına urur baş
İder tahsīn server aña sābāş

Diledi yine dönüp tuta meydān
Anı menŌ itdi ol dem mīr-i merdān

Didi ŧrüm bu defŌa varayın ben
Biraz diñlen benüm yirümde tur sen

195 Bular bu sözdeyiken bu yañadın
Götürüp baş ol Verdān-ı bey-dīn

Buyurđı İstafān adlu dilire
Ki sürüp ol dahı meydāna gire

Ki ger Hālid ola ger İbn-i Ezver
Gelürse қаңқısı ola berāber

Eŧidüp İstafān anuñ sözini
ŧalar meydāna ol demde özüni

Görüben anı ol sultān-ı merdān [11a]
Hünerver kündever zeyn-i meydān

200 Ki yaŌnī Hālidi ŧāh-ı cihān-gīr
Urup naŌra yürüdi sanaduñ ŧīr

Tutup nīze ider қаққан hāmāyil
İrişüp haśmına oldı muқābil

Bu oña ol buña nīze śalıřdı
Cidālar śanki ef'Ūdūr tolařdı

řu ĥadde ceng oldu sūñu birle
Aradan geçdi yitmiř dŪrlŪ ĥamle

Bulumayup biribirine fursāt
Cidā lu'Ūbı daĥı buldı nihāyet

205 Kaķıyup ol iki kaķıřdı nīze
Ol iki nīze oldu rīze rīze

Yine śaldı biribirine anlar
Aña rŪ çıķuban ķarvař diyenler

Meger ol İstafānı kelb-i bey-dīn
At ūzre ataradı çekre tīrin

Śunuban uyluĥı altından ol kelb
Çıķardı çekre yayını mŪretteb

Ķurup anı bıraķdı oluĥa tīr
Hemāna bildi bu řāĥ-ı cihān-gīr

210 Śıĥınup Ĥaķķa tŪrdı mīr-i mihter [11b]
Ki çeker oķun atıserdŪr ol ebter

Velî sağ ayağın ıkardı ol dem
Üzengi üzre başup solı muhkem

Fururđ gözedüp haşmın dil-āver
Demüri aldurur ol dem bed ahter

Tutar muhkem anı aşuğı dönüp
Kiriş atlayuban oa toğunup

ıkınca yaydan ol luŖbile bu hān
Gelür at solına bā-Ŗavn-i Yezdān

215 Eyer aşın silüben geçdi ol tūr
Yine at üzre geldi bu cihān-gūr

Görüben başdı hāyret İstafānı
Yine yayına el urmuşdı anı

Ki yaŖnī urubānın yine ata
Görüp server anı hāyķırdı ata

Hücüm-ı hışm idüp bā-avn-i bārī
İrişdi düşmen üzre berķvāri

eküp ılıç hemān añrayu ol şır
omayup İstafāna ayđuy-ı tūr

220 Bırağdurup yayı ıavratdı ıalıan
Depār aadıldı irüp bir tığı bürrān⁷¹

Bölüp ıalıanıla ışığı ol dem [12a]
Baıa vü boğaza vü sīneye hem

Gögüsden göbeğe ayāre dek hāı
Ol āhen-pūıı itmiııdı iki şaı

Dü nīme oluban düııdı zemīne
Boyayup hāk-i meydānı demīne

Çü gördı anı ol mīr-i yegāne
İdüp celve orada Rüstemāne

225 Daıı er istedi anlardan ol hān
Kimesne gelmedi Óizzetlüdür cān

Yine mest oluban ıalıan yapındı
Kılıcın tartdı vü tolpa depindi

Çü gördı anı ol dem cümle leıker
Yüridiler bulayuban Óalemler

Buyurdı bu tarafdān daıı Verdān
Yüridi cenge ol deryā-yı insān

---

⁷¹ Mısrada vezin aksamaktadır.

Alayıla o geldi vü bu vardı
İkisi dañı oğ yirine erdi

230 Oğa tutdı biribirini leşker
Qayıqmadı dönüben kirpiye er

Orada oqıla bir yañşı şavaş
Olur ol ma'oreke yiri leş ü baş

Qıruban kelle bulduqda şavaş fer [12b]

Qarışup qatılur ol iki leşker

İrüp şiri eren yine tutuşdı

Sürüp atlarına sine doquşdı

Çalup ol bum bu dürterdi anı

Döküp ol qanı bu alurdu cānı

235 Bu aña dir uş irdüm hāzır ol sen
O buña dir uş urdum nāzır sen

Bulup maqşūdunı yine erenler

Eren yolunda ol cānlar virenler

Girü oynaşdılar cān u gönülden

Yine dögişdiler bil iki qoldan

Girü urdı çomaqlar başa pençe
Siper yüzine kılıçlar tabanca

Baş açup ditreriken nîze yine
İçinde kızdurur tennür-ı sîne

240 Nacaqlar tartılup odlar şaçarlar
Şanasın kim demür orman açarlar

Cidâ dellâlives şoltuğa đarbı
Urur kerem idüben bāzār hārbi

Miyāncı düşüben ortaya şimşir
Başı cāna vü cānı başa virdir

Oluban muhtesib narh üzre hançer

[13a]

O dem itmişidi bir pula biñ ser

Düzüben tiz özünü düzdi bāzār

Delüp cevşen bedenden cān uğurlar

245 Tolup şerbet kamu canlar kovayı
Zemîne içirür çerh-i kovayı

Bakılmayup o gün sūd u ziyāna

Niçe cānlar virilür rāyigāna

Seherden ceng tā Őasra irişdi
Çalışdı bu uruşdı bu kırışdı

řunuñ gibi kırışdı ol gñn ādem
Götürmiş idi niçe gövdeyi dem

Olup bu māteme çñn sūr-na ĥayrān
Delüp sīne iderdi āh u efgān

250 Nefir ol dem bile zārī kılırdı
Dögünüp zinc aña yārı kılırdı

Yüzünü tabla ururdi acıla
Dögüp göğsine kara dahı bile

Bularun ileyinde tuğlar hem
Çözüp saçın kıamu tutmışdı mātem

Çü bu resme olup ol günde küşte
Yığıldı küştelerden niçe püşte

Yürüyüp ol aradan şir-i Yezdān [13b]
Bilesince Đırārı ŐAbdurrahmān

255 Tümenler tağıdup şaflar sökerdi
Bedenler yaruban kıanlar dökerdi

Murādı bu eline gire Verdān
Yaruban sīne andan ayıra cān

Gün irince gurūba ol ŧehin-ŧāh
Arayup tuŧ olur Verdāna nā-gāh

Temām dem bey-mehābe tartdı ŧimŧir
O kelbūñ üstine yürüdi bu mīr

Çü ol dañı görüp bu pehlevānı
Ġarīmin bilüben kaçmıŧdı kanı

260 Anı bildi ki ayruŧsı durur kār
Velī oldı muķābil çār u nā-çār

İrüben pehlüvāne urdı gönder
Ġayurmayup anı menŌ itdi server

Degüp nevbet hemān dem ŧaldı ŧimŧir
Anuñ ŧoltuĝı altına cihān-gīr

Götürüp sīneden ŧolıyla baŧın
Ġara yir üstine ŧondurdu leŧin

Çü bu resme olıcaķ hāl-i Verdān
Yürüyüben Ġırārı ŌAbdurrahmān

265 İrüp albine itdiler iki Őa [14a]

ŐAlemdarı alup dūŐmiŐdi sanca

ü maŐlüm eyledi leşker bu hāli

Bıraup açmıŐıdı cümle mālı

Felek işi budur Őāha hemıŐe

DeiŐür kiŐinūñ nūŐı mı nıŐe

Geh ider Őaħsı bir dem hūrrem u Őād

Gehı andan oparur zār u feryād

Bedel ider dūını gāhi yasa

Libās ehlini geh Şalar palāsa

270 Virürken kerr ü ferri rüz-1 baħta

Bir eyler girü taħt ehline taħta

Nıeler didi ben Őāh-1 cihānem

DūŐüp topraa oldu bendeden kem

Nıeler eyledi daŐvā-yı hıket

Yeñildüp bilsin urdı felek let

Nıeler Őilm-i tıbda derde dermān

İderken itdi devrān anı bı-cān

Ne tenler aldı bu yire zamāna
Olurdu bir dem ünsi ūt-ı cāna

275 Ne cānlardan ilenç aldı bu devrān
atında bende idi niçe sultān

Ne āhū gözlüleri itmiş dürür hāk [14b]
Nażar ılsa iderdi zehreler āk

Bir avuç topraġa ger orasın sen
Diye bir nāzenīnūñ haddiyam ben

Bulursa ġonce ger zerre dehānı
Leb-i dildārdan vire nişānı

Benefşe olmasaydı eger ger
Vireydi zülf-i dilberden haberler

280 Veger hāk itmeseydi serv-i bey-dil
Ourdu add-i yāre şerh-i tatvīl

Bulayduñ saña keşf olsa hākāyık
Bir adım yirde biñ şūrīde Óāşık

Ne güçlüdür Hüdāyā çerh-i hūnī
amulardur anuñ đarb-ı zebūnı

İrişe her kim anuñ ħirmenine
Döküp anın alar g r d menine

Alursa g nde y z biñ c n-ı mer m
 Aceb ħ n  durur itmez teraħ m

285 Bulunmaz i g n l buña nih yet
Ver imdi it ik yetden fer gat

Bu s zlerden   dendi ħalka ħi se
Neye irdi eyitgil b r  kıssa

  Verd n  ldi v  sındı erisi [15a]
ılıdan gedi uağı irisi

Bu y z alığıla Ħ lid ehin- h
Buyurdu cem  olur ol ħayme ħarg h

Daħı amu sil h  at u ceven
Ki bunları oyup amıdı d men

290 ıarup penc   yek iddia server
Buluban ol arada bir yarar er

Daħı n me yazuban c mle ħ li
Ana bildirdi v  g nderdi m lı

Çalanın kısmet idüp anlara ol
Olup üç gün orada aña meşgûl

Yine dördünci günde hās u Óāma
Nidā idüp hemān irgürdi Şāma

Yine cenge idüben kamu el bir
Dü cānibden yine atışdılar tır

295 Yine birkaç gün idüp kārı zārı
Hīsār ehlīnūñ oldı kārı zārı

Bular bunda bu yaña leşker-i Rūm
Şınup kaçdı eşidüp Çayser-i Rūm

Şalarlar baqmayup mīr ü vezīre
Çoyup tahtın oturdı çuru yire

Gelüp bi-tarıqler kıssīs ü ruhbān [15b]
Naşīhat itdiler şāha firāvān

Biraz sākin olup odı söyünci
ÓAzabdan anlara yandı göyünci

300 Yine tahtına çıkup hūznile ol
Oturdı anlaruñ fikrine meşgûl

Niçe dürlü döküp ölçerdi her gün
Bulumazdı girü işine bir yön

Bular ğamda olar ceng itmede hem
Bu yaña ol Ebū Bekri muŖazzam

Çıķup her dem ururdı yollara göz
Gözedüridi rāh-ı Şāmdan toz

Meger günlerde bu giden mübeşşir
İrişüp cümle hāli itdi taķrır

305 Emīrūñ nāmesin hem virdi hālin
Oķuyup bildi hem nāme meķālin

Ulu kiçi ķamusı topraĝa yüz
Urup şükr itdiler Ğallāķa düpdüz

Yazup ol nāmeden bir niçe sûret
Ķamu etrāfa ol gün şaldılar at

Ki işidüp olalar ķamu dil-şād
Bileler kim bu đīn olısar ābād

Yine başladı iñler ķalb-i tullāb
Döker uş çeşm-i göze sīneme āb

[16a]

310 Şu görünür velî bostân-ı cāna
Od urdı baqmayup sūd u ziyāna

Bir oddur kim yaqub qamu cihānı
İrüp dūdı boyadı āsumānı

Dimişdür qamu merdān-ı sūhandār
Ki şādīnūñ soñunda guşşalar var

Meger ol muqtedā-yı server-i dīn
İmām-ı pīşuvā ol qalb-i telyīn

Hilāfetle iderken istikāmet
Mizācına irer bir gün seqāmet

315 Özün tutamayup ol şāh-ı mihter
Evine varuban qor yaşduğa ser

Çü birqaç gün yatur zaŕfile hasta
Olur gönüller üzre şadı peste

Bilüp hālin ider bir gün vaşiyet
Ki ŐŐmerle qamu halkı ide beyŐat

Didi Fārūqa ne olsa revādur⁷²
Farīq-i Ahmede hoş pīşuvādur

---

⁷² "Revādur" kelimesinin altına "yaraşur" kelimesi de eklenmiştir.

Futupdur dīnimüz kuvvet bunuñla

[16b]

Sever her kim bunı devlet anuñla

320 Diñüz hem taşrağı halka temāmet
Ki benden soñra bunuñdur imāmet

Dañı bir niçe dürlü pendı taÓlīm

İder halka vü haqqa cānı teslīm

Uçup bu āşiyāndan ol ulu hān

Maqqām oldı aña pes Óarş-ı Rahmān

Birikdi yine cānı Ahmedile

Ne yirdir kimsene anı ne bile

Buluşdı yine ol dem yārına ol

Göñülden dildārına ol

325 Biribirine çün olmışdı müştāk

İrūben yine Óarz idişdi eşvāk

Cihān bir rāh-güzārdur i vefādar

Gelenler kamu gider çār u nā-çār

Dimez ol pādişāh bu gedādur

Ya dimez bu muhāneş ol bahādur

Alup bir bir qoyar qarnına bayıq

Ġidā olmış meger aña halāyık

ØAcebdür cümle halkı durmayup yir

Yiyüp anları olmaz nitesi sîr

330 Çü tolandı cihāndan mihr-i pür-tāb [17a]

Boyandılar qaraya qamu aĥbāb

Döküp gözyaşlarını zāriyıla

Futup mātem melekler qamu bile

Şu deñlü itdiler nāleyle eġġān

Vuĥūşıla tuyūr olmışdı giryān

Güle bile yuyup nāzük tenini

Seĥāba şaldılar devlet günini

Namāzın qıluban götürdiler pes

Resûlün qatına yitürdiler pes

335 Yanında yir idüp qodılar anı

Aña lāyıqdur ol itme gümānı

Buluşdı cāna cānu pes tene ten

Ne diyem ne bilem var burada ben

İçişüp ol iki vuşlat şarābın
Yoğ itdi aradan fūrkat Óazābın

İlāhī ol iki nāzı ĥaķıçun
Senūñle anlaruñ rāzı ĥaķıçun

Cehennem ehliyisem daħı mutlaķ
Olaruñ ĥürmetine Óafv it i Ĥaķ

340 Çün ol dīn hānesine rŭkn-i aÓžam
Güzīn evliyā şāh-ı muÓažžam

İki yıl daħı dört ay oldu mīr ol [17b]
Ĥilāfet taħtına şāħib serīr ol

Қadīm-i meskenini eyleyüp yād
İrişdi cennet-i Óadne girü şād

Bu ĥāletden ider rāvī rivāyet
Fütŭh-ı Şāmdan toğdı ĥikāyet

Meger kim gitdügi günde imāmuñ
Yerindesi geceydi feth-i Şāmuñ

345 Çü bu araya irdi bārī bu söz
Ki lā-büd oldu anı da diyevüz

Egerçi gitdi ol Şiddîk-ı mihter
Diyelüm qalmasun bu kıssâ ebter

Urula soñra Fârûk üzre bünyâd
Ki ne nev'êe yürüttdi Óadlıla dâd

Çün ol cündi şıyuban mîr ü mîrân
Eşitdik kim elinde oldı Verdân

Şeh-i Rûmı şalup ilinde tenge
İrüp Şâma yine girmişdi cenge

350 Şu hâdde itmîşidi cenge iqdâm
Emân dimişler idi kâm u nâ-kâm

Emîne keşf olupdı işbu esrâr [18a]
Degüldi server ol işden haberdâr

Emîn anlara virüben emânı
Biti yazmışıdı ol dün nihânı

Olaruñla idüben qavl-i muhkem
Girür yüz kişi birle şehre ol dem

Bular böyle bu yaña gel işit sen
Ki Hâlid dañı nitdi eydeyin ben

355 Meger kim bāb-ı şarķī içre bir er
Varıdı Óālim ü hem key dil-āver

Dahı māl istiyiydi adı Şān
Gözinden giderüp ol gice hābın

Delüben burcı çıķup gitmişidi
Nihānī ol emīre yitmişidi

Çamu mālına başına emānı
Alup yüz kişi ol dahı nihānī

Girüben ol delükden içerü hem
Çapuyı açdurur sırrıla ol dem

360 Furup tutmuşıdı server çulaķ yüz
Açıldıķda çapu çoyuldı düpdüz

Çılıç altına aluban hīsārı
Çızıl mercāna dönmişdi divārı

Birisi ol gice hīç turmayup tek [18b]
Çırar şādīyile tā irteye dek

Seher olduķda görüp halk oları
Ki Hālid açdı seyfile hīsārı

Segirdüben irişdi aña derhâl
Dir i Hâlid yiter it halkı pā-māl

365 Emān virdüm bulara yā emîrüm
Gidergil kılcı i dil-pezîrüm

Didi Hâlid ki hâşā ben emānı
Virem dileyem halka ziyānı

Giceden seyfile girildi şehre
Gerekdür kim bula her kişi behre

Çekilmişdür bu yolda bunca zahmet
Bize seyfile kıldı Hâk ganîmet

Biri seyfe yapışur biri emāna⁷³
Nizā'ı oldu ara yirde hemānā

370 Ulular düşdiler orta yire çün
Bu ikisi iderler sülhı ol gün

Ki nāme göndereler bā-halîfe
Ne buyurur göreler tā halîfe

Kabül idüp götürdi mîr-i seyfi

---

⁷³ Mısrada vezin aksamaktadır.

Velî gönülden ider idi hâyfi

Ki çekdi gâziler çok dürlü zahmet

[19a]

Ki elden çıka diyü bu ganîmet

Çü söylenüriken ol yirde bu kıal

Yine bir nevé daıı döndi ahvâl

375 Varıdı şehir içinde iki biñ hem

Ƨururlardı orada hâzır ol dem

Birisi Kıaysere olmışdı dâmâd

Kıamu dilde aña Tümâyıdı ad

Biri de bir begidi adı Herbîs

Gice gündüz işi mekrile telbîs

Olara emr olundı ki gideler

Götürü ol diyârı terk ideler

Velî kıoyup kıamu mâlı silâhı

Bula ehl ü Óayâl ancaı felâhı

380 Eşidüp bu sözi ol iki ol gün

Didiler bizi bundan kıovduñuzçün

Gelüñ imdi sizünle kıavl idelüm

O avlı izre ba aluban gidelm

Alalum cmle olan mlimumuzı

Daı ehli amu evldumuzu

Gidelm u gne dek turmadın biz

Srn ardumuzu drdnci gn siz

Eger yitersenz olsun anmet

[19b]

Dkeli milk  mlimumuz tammet

385 Eger yitmezsenz urtulavuz biz

Dinilen avlimz budur size biz

Bu avle rz olup amu varı

Virp mlın ıkardılar oları

Dkldi ıdı ol dbc u atls

Daı drr  cevhir kema v hs

Daı at u atır amu mretteb

Dkeli ul arava ıdılar hep

Olarla aysern yz bin umaı

Varıdı bekleridi bir tvı

390 Aır bizleridi amusı zerrn

Alup çığdı müvekkel amu varın

Yitecekce alup ol gün tavarı

Dağı eglenmeyben gitdi varı

Görüp Hlid bu resme anlariun

Götürüp al didi y ferdi beyn

Dilek oldur ki bu mlı temmet

Geñez ıl gziler itsün gnmet

dben bu duyı mr-i mihter

Geer n ara yirden vade günler

395 Furup dördünci günde n sehergh [20a]

Alup dört biñ kişi yrtmişdi ol řh

Gidüp bir şarp yoldan nie zahmet

ekilr řoñra olur yine raħmet

Naşar idüp inyet issı sultn

O dşvrı bulara ider sn

Buluşup bir arada oldı şavaş

Alınup cümle mlı hem dağı baş

dben gziler bey-ħad gnmet

Aluban amu ol mālī temāmet

400 İrişdiler yine řādıla řāma
amusı arşu ışdılar imāma

Niřātıla girürler yine şehre
Umup ol māldan amusı behre

Yine ol cūd ayāsı Őālī-himmet
řecāŐat maŐdeni ol seyf-i hāzret

Eren şiri şehin-řāh yaŐni Hālid
Buyurdu itdiler anda mesācid

Kelīsāyı eridüp ırdılar āk
Namāzıçun turuban virdiler pāk

405 Gelüp cemŐ oldılar ol gün řalāta
Folup tekbīr avāzı kāyināta

Tamām idüp namāzı ber-kemāli [20b]
Girü ısmet ider ol cümle mālī

amusın baş idüp şükr itdi Rabbe
abül itmedi andan kendi hābbe

Er olıcaş cihānda eyle olsa

Ꞑamu işi riyāsuz şöyle kılsa

Denī dünyāya virmese gönül hiç

Ölümden kırkmasa baş itmese piç

410 Ŝecā'atde olup sīne delici

Bir āfet olsa haşmına kılcı

Ḥudāya ol erenler ḥürmetiçün

Olaruñ düŝmenüne đarbetiçün

Ġazālarda dökilen kıanlarıçun

Senüñ yoluñda giden cânlarıçun

Getürdüñ bizi çünkim bu cihāna

Girü it rahmetüñi bey-bahāne

Hevā ḥamrı idüben başı serḥoŝ

Ḥaķīrem uş Őameldendür elüm boş

415 İläḥī ḥazretüñde ḥor u zāram

Dükeli fi'ölümile ŝermesāram

Ꞑamu ahvāle sen dānā vü bīnā

Yüzüm kıara durur direm žalemnā⁷⁴

---

⁷⁴ "(Ādem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." (A'raf, 7/23).

Niçelere İlähî gösterüp cūd

[21a]

Çapuñda eyledüñ maqbül ü mahmūd

Niçelerde oluban hıřmuñ izhār

FaŖāmını idüp zehr işini zār

Çü sendendür řamuya śihhat u bīm

İlähî olmıřuz hūkmüñe teslīm

420 Yaratduñ çün cehimile cinānı

Saña lāyık neyise virgil anı

Ħabībüñ rūhına olsun taĦiyyāt

Kim anı eyledüñ Ħayrū'l-beriyyāt

Gel i ġavvās-ı deryā-yı maŖānı

Ki tutar lücce dürrini nihānı

Gel i ġavvās-ı deryā-yı maŖānı

Ki tutar lücce dürrini nihānı⁷⁵

Getür ala hüner varısa cānda

Bulınmaz Ħāsı laŖlün degme kānda

425 Veger bulsañ aña elmāsı fitnat

---

⁷⁵ Beyit, eserde iki kez yazılmıştır.

Urup silke getir kim bula kıymet

Dönüp bî-şek girü Óaksine devrân

Gele bir dem ne laÓlüñ qala ne kân

Bilirsün kim çevirüp çerh-i çenber

[21b]

Şalar yire ne Hâydar dir ne Qanber

Kemîne sanÓatıdur Yüsufa çâh

Yir idüp eylemeklik işini âh

Sikender toprağa ol virdi yile

Dağı Quyzâfenüñ milkini sile

430 Girü itdi Hâlîlüñ yirini nâr

Dağı Keykāvusı peşşeyle dil-zâr

Yidürüp zehrile Đahhâki mâre

Amânsuz Qayseri çekdürdi dâra

Qoyup Çimşid tahtın nite gitdi

Firidün bahtın anuñ gör ki n'itdi

Çü bildünse bunı bu devr-i hünî

Kim olmışdur kamu anuñ zebünü

Vire bir gün saña dağı memâti

Yazula taşuña mevtüñ berātu

435 Bugünki gün ki söze udretüñ var
Anuñ adrini zāyiŖ itme zinhār

Yiter it erh-i gerevden Őikāyet
Niye irdi eyit āhir hīlāfet

EŐitdük kim irüben emr-i Ğaffār
Cihāndan gitdi Bū Bekri cihāndār

Oturup tahtı ŐerŖa İbn-i Ğattāb
Yüz urdı ayağına cümle aŐhāb

[22a]

Ne dem k'oldı halīfe ol cihān-gīr
ŖAdū anına andı dil-i ŐimŐir

440 Diyem iller aña fetĥ oldı i yār
Yüz urup hīzmetine ār u nā-ār

Didiler altı biñ minber Şalındı
Zamānında anuñ cumŖa ılındı

Şu ĥadde buldı Őöhret dīn-i İslām
Şanasın yoğıdı evvelde eŐnām

Bir ulu pādīŐāh oldı ki hergiz

Zamāne görmemişdi çok idüp hîz

Egerçi şāhidi leykin hademsiz

Yürürdi ande dilerse haşemsiz

445 Otururdu dōşeksüz uru yire

Musāhīb oluban ekşer faire

Yaparıdı cidārın her fairūñ

Şaınurdu vaārın her kerīmūñ

Ĝarīb olanlarıñ sinin azardı

ubūra yapmaĝa kerpüç düzerdi

Kerāmet ıssıyıldı şāh-ı Őādil

Şu resme kim anı fehm itmeye dil

Gel işit imdi bir zībā hīkāyet

[22b]

Biline mücmelen andan kerāmet

450 Futıca bunca iller ol hünerver

Muñı Ő oldu zarūrī aña ayser

Ki yaŐnī rām olup bāc u harāca

Virüben otururdu taht-ı ŐĀce

Meger günlerde bir gün fikr idüp pes

Şalar ilçilige ol hāna bir kes

Niçe dürlü belekler birle bā-kām

Virür bile tolu zehrile bir cām

Ki tā şehligile vaqtin kılp hoş

Dilerse düşmenine itdüre nüş

455 Çü bu nev'Öe gidüp ol ilç ber-rāh

İrişdi bir gün içre kim şehin-şāh

Oturmuşdı niçe ulu çatında

Yirince her birisi Öizzetinde

Getürüp armağānın Öarz ider hep

Ki şāhlar āyīni üzre müretteb

Qabül idüp qamusın ol melek hū

Velī cāmı görüp didi nedür bu

Digil bundan nedür bize işāret

[23a]

Nedür bu yananuñ için kefarete

460 ÖAmel olına tā anuñla her dem

Ki hikmet tālibidür cümle Öālem

Dönüp ilç didi kim i şehin-şāh

Saňa yavuz sananuñ Óömri kütāh

Müzeyyendür özüñle cümle Óālem

Saňa şazī hemīşe düşmene ğam

Gereklüdür ulu sultānlara bu

Şu dem kim ola bir aÓdā-yı bed-hū

Bulunmasa aña tīgile fursat

Anuñ katli içündür bu kefāret

465 Eşidüp ol şehin-şāh bu peyāmı

Eline aldı ol zehrile cāmı

Didi i kişi hoş didüñ bunı sen

Ki nefsümden kavī yoķ baña düşmen

Qılayın bunuñıla anı maķhūr

Ki tīgile olunmaz aña mansūr

Didi vü bey-tevaķķuf çekdi zehri

Görüp bu hāli ilçi düşdi dehri

Ĥacālet birle olup dengi bey-hūş

İçinde baħr-i İslām eyledi cūş

470 Yüz urup ol şehüñ pāyına giryān

[23b]

Getürüp parmağın Óarz itdi ĩmān

Didi i Őehlerũn sultān-1 server

Yaraşur saña sekbān ola ŐayŐer

Őul oldum sen Süleymāna bu ben mūr

Ĥacālet birle uŐ zārıla bey-zūr

Gerekmez ger virürse Çamu ŐayŐer

Baña Şimden girũ milkin ser-ā-ser

Şeh olmaŐdan anuñ Çatında bayıŐ

Çul olmaŐ yeg saña i zāt-1 fāyĩŐ

475 Dönũp server didi kim yā ahĩ sen

Bize ilçilige geldũn Őehũnden

Girũ var aña di Çamu peyāmı

Girũp ĩslāma geldũgũn temāmı

Daħı destũr alup gelgil Őitābān

MuŐĩn ola saña her demde Rahmān

Olursañ dĩn-i ĩslām ũzre Őāyim

Ne Őũphe olasın bizũmle dāyim

EŐidũp bu kelāmı ol hũnerver

Girü itdi hemān dem Őazmı Çayser

480 Belürüp çehresinde nür-ı imān
İrişdi Çayser e şevķile şādān

Haberdār itdi anı gördüğünden [24a]
Daħı şevķile dīne girdüğinden

Ki nite söyledüğün ol kelāmı
Ne resme çekdüğün zehrile cāmı

Şeh öñünde ķamusın itdi taķrīr
Şu resme Őayseri ditretti dir dir

TaŐaccüb ķıluban bu hāle ol hān
Virüp destūr aña çoķ itdi ihsān

485 Eyü gönül ü yahşı himmetile
Anı gönderdi māl u niŐmetile

Çeküp yol zahmetini niçe gün ol
İrişüp hizmete olmuşdı meşgöl

Gel imdi berü gel i yār-i sādıķ
Dil ü cānuñı it Őaķla mevāfıķ

Anı bildüñ mi niçe şāhımış ol

Semā-yı dīne enver māhımıř ol

avı gcl mehabet ıssı sultān

açardı gölgesinden girü řeytān

490 azap birle naşar şalduca mihre

Tutup yüzün zıyā virmezdi dehre

Girü bu söze müncer oldu bir āl

avı sözdür eşitgil gürbüz avāl

Bu oldur k'ol kerem ıssı şehin-řāh

[24b]

azardı her faire abri geh gāh

Meger günlerde bir gün girü ol hān

Ol işdeydi mübārek cismi Őuryān

Güneş olup āna ol gün havāle

Meger irmişidi ol dem zevāle

495 Mbārek arasına itdi teōsır

arāretle yanup incindi ol mır

Dönüp badı güne hışmıla derhāl

ararup gökyüzünde oldu san lāl

Tutuluban hemān dem nrı gitdi

aralığı cihān yüzini tutdı

Zehī nār ıssı vü zī-şāhib-envār

Şalup göge arara günü yaar

Ne nār olur omaz gün nūrına zūr

O nūrı görmeyen gözsüzleri gör

500 ü bu hāle iricek hāl-i Őālem

Hitāb idüp o dem hallā-ı ādem

Didi Cibrīle kim yā peyk iriş tīz

Selāmile Hābībūme dil-āvīz

Diğil bu mā-cerāyı amu bilsün

[25a]

Aña göre nedür tehbīri ılsun

ŐÖmerle ger barışdurmazsa mihri

Futa źulmet mūdāmī rūy-ı dehri

ala źulmetde bu Őālem tamāmet

Žiyā bulmaya tā yevm-i iyāmet

505 Eřidüp bu hitābı peyk-i uddūs

Zemīne irdi kim başmışdı pus

İrişüben cihān fahrine ol dem

Selām idüp didi bu sırrı muhkem

Bilüp bu hâliçün sultân-ı kevneyn

Kim anuñdur serîr-i *Ķābe Ķavseyn*⁷⁶

Getürdür ol şehi bu meclise tîz

Didi nūr ıssı āteş fitne-engîz

Ger āh itsen yanar bu cümle Óālem

Söyünür gerü eşküñden cehennem

510 Barışgıl mihrile i mäh-ı enver

Žiyā bulsun girü Óālem ser-ā-ser

Ve gernî barışılmazsa bu hālet

Cihāndan gitmeye Ķopunca sâÓat

Eşidüp bu sözi FārūĶ-ı ekber

Ĥudādan utanup ol demde ditrer

Nedāmet idüben bu hāle ol şāh

[25b]

İder Óözrile çok estagfirullāh

Çü bu Óözri idicek İbn-i Ĥattāb

Óİzi birle el açup cümle aşhāb

---

⁷⁶ "Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu." (Necm, 53/9).

515 DuŖā ider hem ol dem ŧāh-ı aŖzam
Nebiler serveri faħr-i dŭ Ŗālem

Girŭ nŭrun virŭben mihre Yezdān
Olur rŭŧen girŭ bu rŭy-i devrān

Naħar ıl imdi ol sālār-ı dīne
Nite Ŗaql ide anuñ rŭtbetine

Güneŧ kim gŭkdedŭr sultān-ı aħter
Anuñ bir baıŧından aldı bī-fer

Ya ol zehrŭñ ki iŧse atresinden
Erirdi zehr olup cismi Tehemten

520 Gel ol sultānı gŭr kim tolu cāmı
Ŗıgınuŧ Ĥaa nŭŧ ide tamāmı

Meger insāna beñzer idi resmi
Melekveŧ nŭr olupdı kŭlli cismi

Anın kār itmedi ol semm-i ātil
Anı ten bilmeyŭp sen kŭlli cān bil

Bu deñlŭ uvvet ŭ bu resme heybet
Ki aña virmiŧidi yŭce Ĥaħret

Yoğıdı kibr źerre cism ü cānda
Var idi meskenet ol deñlü anda

[26a]

525 Nefis itmezdi dāyim yidüğini
Yamalu giyer idi geydüğini

Yürürdi gicelerde diñler idi
Ki anı evde eytām iñler idi

Buluban műmkin oldugunca inŌām
İderdi bey-tevauf űbñh eger űām

Rivāyetdűr ki bir gice gezerdi
Varurdu anda kim miskīn sizerdı

Meger iletdu anı bir yire rāh
ulağına toundı bir oyu āh

530 Eűitdűkde ol āhı cűű ıldı
apusına varuban gűű ıldı

Meger bir hātűnımiű iden āhı
Enīni ılmıűıdı erñe rāhı

azāda pes hēlāli űlmiű anuñ
Dahı bira yetimi almıű anuñ

Evinde yogımış hergiz yiyesi
İle çıķmaęa bulmazmış geyesi

Ėomuř od üstine bir göze bā-āb [26b]
Ki eytām avınunan vara tā hāb

535 Geçüben karşıısına ağlar idi
Gözünden yaşıla ęan çağlar idi

Dir idi yā İlahī dād u feryād
Ėalīfe halk içinde ęopdı bī-dād
Ėazāsında řehīd oldu Ėelālüm
Bilürsin zerre yoğdur milk ü mālüm

Nideyim bu yetīm olanları ben
Benüm Ėaęęumı andan alıvir sen

Benüm öksüzlerüm üç gün durur aę
İlahī neyleyem bir pūla muĖtāę

540 Olup işde yetīmler ider efgān
Olaruñ giryesine yağaram cān

Ėü irdi serverüñ semŖine bu ęāl
Gider maŖlüm idüp keyfiyyet-i Ėāl

Maḳāmına varup ol gice ol şāh
Döküp gözyaşın ider derdile āh

Alup bir deng unı bey-kibr ü kīne
Götürdi ol mübārek arḳasına

İletdi iverek ol dāne derhāl
Dañı ol hātūna çoḳ Óözrile ḳāl

545 İdüben didi billāh i saÓire [27a]

Bağışla ol suçı gel bu faḳire

Bilürem Hāḳ ḳatında eksigüm ben

Dañı benden şikāyet itmegil sen

Dükendükce ğidāñ i pārisā gel

Utanmayup bu ben bey-dāddan al

Görüp bu hāleti ol ermile çün

Gider Óaḳlı düşüp hācletten ol gün

Var imdi ḳıl tefekkür eyle insāf

Ararsañ bu cihānı ḳāf-tā-ḳāf

550 Bir anuñ gibi geldi mi hālīfe

Ki böyle rağbetile her zaÓīfe

Nice himmet avı rey ü avı dın
Sözi sağ özi toğrı Amed āyın

Diliri hkm ayası maden-i cd
afa gnll v her fıl-i Mamd

Vefākānı v hem āhib-saādet
Kerāmātında dinmi oğ rivāyet

Sözme tutar ise g bā-fer
Diyeyim bilesin ol merd-i bihter

555

alife olıcağ ol āh-ı server
Anu fikrinde almı idi ayser

[27b]

Ki zırā dimi idi ehl-i hkmet
Anudur bu zamānda tığ-i nuret

Velıkin var idi cehl ü hāmāat
İderdi her zamānda yatlu niyyet

Dilerdi bir fidāyı vire n ol
Ki ıla ol ehi hıleyle matl

Zehı bed-fıkr ü zı-tedbır ü bey-zır
Sleymāna zafer bulur mı hı mr

560 Meger kim var idi atında bir er
Falıaydı zi v adı bedter

Arabdan aup anda varmııdı
Dnine ayser hem girmiıdı

atına ouduban bir gn anı
Ana lutfıla dir i yr-ı cnı

Benm bir mkil  muqla im var
Dilerven sana sn ola ol kr

Viribirven Medneye seni ben
Bu ide er gibi ua uan sen

565 Eidrsin bu ikinci halfe
Bir fetdr vaza v erfe

Varup ardınca ol bir nie eyym [28a]
Gzet fursat ki t i olmaya hm

Mesh nisbetine anı matl
desin cehd ıl i yr-i mabl

Ger iltrse baa ibu ii sen
lmden nie il virem sana ben

Bunuñ gibi niçe söz anca altun
Virüp gönderdi ol merdūdı bir gün

570 Gidüben bir niçe gün yürüdi yol
İrer bir gün Medīne şehrine ol

Yürürdi gözedüp ol şāha fursat
Katına varıcağ başardı dehşet

Ne dem kim serverüñ yüzün görürdi
Vücūdı heybetinden şan erirdi

Yürüyüp niçe günler qaldı Óāciz
Varamazdı anuñ katına hergiz

Meger ol servere olmışdı Óādet
Qaçan bulsadı nahlistān-ı hālvat

575 Varuban bekler idi ol gün anı
Ki tā bir kimse itmeye ziyānı

Yine günlerde bir gün server-i dīn
Varur kim bekleye bir nahl-i bāğın

Meger bāğıyımış ol bir yetīmüñ
Anı bekler rızāsıçun kerīmüñ

[28b]

Fuyuben ol fidāyī daḥī bey-cān
Varur ol bāğa kim andaydı ol ḥān

Girür bāğ içine sırrıla derhāl
Çıkar bir ağaca bā-ḥīle vü āl

580 Fururdı gözedüben fursatın ol
Olup server daḥī ḥāline meşğül

Oturmışdı orada ol şehin-şāh
Gelür uyhu aña ol demde nā-gāh

Var idi ileyinde bir ulu taş
Yatur koyuban ol taş üstüne baş

Bu ḥāli gördi çün ol kelb-i bī-dīn
Ki düşdi ğaflete bu server-i dīn

Bunı fikr itdi kim bir taş getüre
Şalup başına vü işin bitüre

585 Bu fikr içindeyiken anda nā-gāh
Görür kim geldi bir arslan tutup rāh

İrüp ol serverün ḳatına ol dem
Yüzün sürer ayağına yalar hem

Bulayup uyrugun ider temeluk
Favaf ider anı sofra turup cok

Dahtı turur iduben kasd-ı dusemen [29a]
Urup pence yire gurrus kıluban

Ol agac dibine irisdi derhal
Ki turmısdı anuñ katında ol lal

590 Su hadde anrayuban pence urdı
Katı kuvvet kıluban anı burdı

O halletde emir uyanu geldi
Bu hali gordi vu hayretde kaldı

Heman gayb oldı anda sir-i garran
Falıka korkudan olmısdı bi-can

Revān etdi agaçdan yire ozün
Emir önünde sürdi hake yüzün

Kamu haline oluban pesiman
Getürdi serverün önünde iman

595 Ne kuvvedür ne kudredür İlahi
Ki virdün buña işbu Öali-cahi

Niçe buncılayın andan kerāmet
Bilinmişdür dinilmişdür temāmet

Kemīne zahmeti budur ulınuñ
Medīneden sunuban ayserinüñ

Düşürüp şahını tahtından ol dem
Zebün idüp harāc almış durur hem

Dañı kuvvet şu haddeydi gözünde [29b]

Ki onmuşdı avāzında sözünde

600 Olunca Sāriye maqlüb-ı küffār
Götürdi perde andan yüce Ğaffār

ağırup itdi minberden aña pend
Bir aylı yolıdı dirler Nihāvend

Dimişdi *el-cebel yā Sāriye*⁷⁷ ün
Eşidüp ününi ceng içre ol gün

Dönüp tağa sıyup küffārı der-hāl
Ğanīmet ıldılar ol günde o māl

Kemāline anuñ Őadd yodur i yār
Egeri itmişem bir niçe güftār

---

⁷⁷ Sāriye, dağa çekil, dağa!

605 Ki bu atre delil ola o bahre
Nitekim oldu nuri mihre zerre

Anu haında didi fahrü'l-ebrar
Dürerbârından itdi fazlın izhâr

Didi fevt olsa ÖÖmmer aqlar İslâm
Ki zîrâ bulmuşıdı anula itmâm⁷⁸

Daı didi ger olsaydı peyember
Ki benden sora olıardı ÖÖmmer

Hilâfet döşegine çün oturdu
Ki Öadli ol kemâline yitürdü

610 Niâm-ı dîne oldurdı Öayâlin [30a]
Ögerse öggil ol Öadlün kemâlin

Olupdur çün söze bu hisse müncer
Münâsib geldi dile i bürâder

Meger kim varıdı bir oqlu key hûb
amu dillerde hem mergûb u matlûb

Cemâli Yüsufi hilme Süleymân

---

⁷⁸ Mısrada vezin aksamaktadır.

Kemāle Dāniyāl ü Óilme Loḡmān

Yüzün görmege gün hergün tolanur

Murādı bu ki o şāhdan ala nūr

615 Şaçı sıhr itdüğinden alnına māh
Varamaz gicelerde ḡatÓ idüp rāh

Gözi geh merdümāne Türki yaḡma

İderdi sıhrile geh ayı yaḡma

Daḡı tāze cüvānidi sehī-ḡad

Bitürmemişdi sünbüller henüz ḡad

Dimişlerdi Ebü Şāḡme aña nām

Niye irdi eşit āḡir ser-encām

Gelür günlerde birgün nā-hüceste

Olur ol serv-i sīmīn ḡatı ḡaste

620 Deḡişür güllerin nesrīne ol ḡad [30b]
Virür servin dıraḡt u nāra ol ḡad

Belürdi anda bīmārī eşerler

Görüp yaḡar ata ana cigerler

Niçe nezr itdilerdi niçe ḡurbān

Ki sîhhat vire Óâcil aña Sübhân

Yatur bir niçe gün bu hâlile ol

Görende az olur şādî gamı bol

Meger ol ıullara lutf ıssı sultân

Virür birgün anuñ derdine dermân

625 Bulur sîhhat girü ol dem mizâcı

Ki zîrâ Hâqdan irmişdi Óilâcı

Ne baht aña ki lutfile irişe

Ne saht aña ki Óunfile bulışa

Yine oğlunda sîhhat gördi server

Hâqqa şükr idüben qodı yire ser

Dönüp eydür eyâ gönlüm serveri

Bi-hamdillâh gönül şaldı fütürı

Fur imdi sür yüzüñ şol rüy-ı sîne

Varalum ol Resülün ravzasına

630 Elin alup iletdi anda der-hâl

Bile gidüp şafâlar toluban bal

Hâbîbullâhı itdiler ziyâret

[31a]

Dönüp andan emîr itdi işâret

Ki Quróân oqıdı ol sözi şekker

Şafâ vü şevķile aqladı server

Didi oğına her ne dileseñ sen

Degil ârzuñ var ise vireyin ben

Dönüp ol gül-Öizâr eydür eyâ şâh

Murâdı bendeye müşkül durur râh

635 Senüñ destüñde ķonmamış durur ol

Aña Hâķdan durur meger girü yol

Bu oldur kim görüp Hâķķuñ kemâlin

Dilerven görem ol görklü cemâlin

Eşidüp girü server eyledi âh

Eşer tuydı ol âhdan mihriile mâh

Gelüp ğayret yüzüni urdı sine

Resülullâhuñ ol dem işigine

TazarruÓ idüben itdi niyâz ol

Ki bu Şâhme murâdına bula yol

640 Tamâm oldı niyâz oldı revâne

İkisi taşra çııdı şādumāne

Gidüp server ıalur ol erguvān-had

Ki yaŌnī seyr idüp ide nażar med

Varıdı bir Yahūdī yolda nā-gāh

[31b]

Aña uğrayu geldı ol yüzi māh

Yahūdī eydür i ođlan saña derd

Neden irdi ki olmuşdur yüzüñ zerd

Niçün bu derde itmezsin Őilācı

Telef tutarsın ol nāzük mizācı

645 Ne derd olursa hod vardur devāsı

Falep ıılmaı durur anuñ revāsı

Özüm göyner saña yigit gel imdi

Benüm bir şerbetüm vardur al imdi

Anı iç kim yüzüñ rengi ola ter

Bu cism-i nātüvānuñ hem bula fer

Gümānuñ olmasın şıhhat bulasın

Ola kim bize bir alış ıılasın

Çün ol melŐün aña oldu füsünger

Žarūrī meyl kıldı ol semenber

650 Nedür hamrı daħı bilmezdi ol māh

İdüp telbīs ol İblīs-i bed-h'āh

İçirüp üç kadeh ol nāzenīne

Revān itdi anı rāhına yine

Giderek gitdi Óaklı oldu mest ol

Ki bir bāğa iletđi anı ol yol

Meger turmışdı ol bāğ içre bir zen

[32a]

Görüp ol nev-cüvāni oldu rehzen

Bu hāletde irüp ol řāh-ı ser-mest

Aña keyfiyyetile uzadur dest

655 Ne yirde zen ki ider göñüli řayd

Unudur İblīs anda mekrile keyd

Olur bir şivesinde bu Óalāmāt

Didi Hāğ anlaruñ çün hubb-ı řehvāt

Dönüp yüz nāzıla dir i cüvāne

Niçün žulm eyledüñ ben nā-tüvāne

Hele Hāğ çağlar ise şağlayam ben

Vegernî şaqlamazsa ne kılam ben

Bunı diyüp revâne oldular çün

Maķāmına irer her biri ol gün

660 Çü geçdi bu iş üzre hayli müddet
Meger kim hāmile olmışdı Óavrat

İrişdi birgün aña müddet-i mäh

Çü vazØ itdükte ağlar idüben āh

Götürüp ol rāzīØİ tutdı çün yol

İrişdi rāst bāb-ı servere ol

Girüp eydür eyā şāh-ı Óadālet

Bu źulme bārī kimde ola tāķat

Senüñ ođluñ beni zānī kılıpdur

[32b]

Zinā itdükte bu oğlan olupdur

665 Eger bir kiři źulmile başar rāh
Gerekdür kim aña ķahr eyleye şāh

Bize şehden irişdi hayf u źulm uş

Nidelüm hayfımızı kim kıla gūş

Çü ol şāh gördi bu fiØl-i Óacībi

Ki düşmen işin itmişdür hâbîbi

Ġazabdan cüş idüben tende anı

Buyurđı kim ideler hâzır anı

Meger ki hocadaydı ol cüvân-baht

Varan hâdimile geldi eve saht

670 Gelüp hâdim turıca bildi server

Ki geldi evlerine ol semenber

Furup geldi evine hâyretile

İçerü girdi hışm u heybetile

Anı gördi Ebü Şahme hemân dem

Ayağına düşüp yüz urdı bā-đam

Pür idüp gül yüzini jāleyile

Söze geldi enîn ü nāleyile

İdüp bir bir atasına hîkāyet

Ne resme olduğın vecĥ-i řikāyet

675 Ki kendüye dağı mekr olduğundan [33a]

Bu cürmi mekr öcünden kılduğundan

Yine olduğunu soñra peşimân

Diyüben olmışıdı yine nālān

Eşitdükde ÓÖmer od urdı cāna

Aluban gitdi ol dem yana yana

Giderken yine ol serv-i semen-ten

Söze geldi yine ber-vech-i ahsen

Dir i yār-i Muḥammed faḥr-i aśhāb

Ki sensin ḥayr-ı ümmet zeyn-i miḥrāb

680   Ḳapuñdur mesnedi her bir faḳīrūñ

Ḥudā olsun hemīşe dest-gīrūñ

Eşidüp Óadlūñi şīr i şehin-şāh

Yürür erneb yanınca hemçü rübāh

Yaśağūñ tuyuban her zīb-i ḳattāl

Reme otlağı içre idemez hāl

Mürüvvet ḳıl tağıt ḥıśm-ı emīri

Beni öldürmesün oldum esīri

Daḥı açılmadın berg-i küşüfem

Anı ḳahruñ yiliyle itmegil kem

685   Daḥı ağızunda iken şīr-i māder

[33b]

Beni zehrũn odıla yaşma yek-ser

Dağı Óömrüm dıraht-ı tãzeyiken

Śalup kĩnũn silini itme berken

Dağı dadum cihãndan almadın hũř

Teni hãk eyleyiserdür bugün uş

Dirĩgã günümüñ irdi husũfi

Dirĩgã ayımuñ geldi kũsũfi

Dirĩgã bulmadın Óömrüm kemãli

İrũben şarşu geldi uş zevãli

690 Dirĩgã kim bahãrı nev-cũvãnũm

Erişmedin erişdi uş hazãnum

Dirĩgã ne siyehkãrum bu dem ãh

Beni şatlı eyledi ser Óadlũn i řãh

Revã degũl saña i Fahr-i Óãlem

Kim idesin beni rũsvã-yı Óãlem

Urursañ hãddi barĩ evde urđıl

Beni söylemesũn bu cũmleyi il

Ol ãhũ gözlũ idüp yũregĩn hũn

Atasına didi bu sözleri çün

695 Olup her bir sözi şan āteş-i tīz
Eritdi çeşm-i şāhı hemçü erzīz

Velī ğayret idüp cemŌ itdi özün [34a]
Nidāsın bilmeyüp yaş tutdı gözün

Dönüp didi eyā oğul berü gel
Bu ğayret cāhiliyyetden özün sal

ŌAdil emr itdi Ħak bu bendesine
ŌAcep midür saña itdümse kīne

Çü ğayruñ ĥaddine rıfķ itmezem ben
Revā mıdur riŌāyet bulasın sen

700 Bunı diyüp getürdi mescide çün
Ħalāyık tobtolu olmışdı ol gün

Nażar kıldı hemān dem Eflāha ol
Didi al turreyi i merd-i maķbūl

Getür buyruğunu şerŌün yirine
Bugün źulm olmasun İslām dīnine

Çü server eyleyicek bu sözi yād

Oturanlara düşdi zār u feryād

Didi Eflaḥ idüben derdile āh

Nice didüñ bu sözi baña i şāh

705 Elümde bisledüm ol nāzenīni

Revā mı işidem andan enīni

Ḳurusun bende anuñ gibi ḳollar

O cismi nāzūke ḡarb ide güller

Niçe yıl omzuma götürdüm anı

[34b]

Nite ḡarb idem aña çıḳa ḳanı

Dilerven çıḳa cānum irmeye hīç

Aña ḡarb olduğunı görmeyem hīç

Kerem ḳıl yā emīrüm ḳo beni sen

Bugün bu arada görünmeyem ben

710 Bu sözi çünki Eflaḥ itdi ezber

Ḳaḳıyup yine hışm itdi dil-āver

Ki Ḥaḳ buyruḡuna n'olur oḡul ḳız

Bularuñ çün anı ketm idevüz biz

Bu ḥāletde Ebū Şāhme o yirde

Egüp boynun tururdu havfi serde

Buyurdu ol sâ'atde yine Fārūḡ

Eyā Eflāḡ bu işde itme söz çoḡ

Getürüñ baṣuñ orta yire anı

Nihāyet Ḥaḡ yolına vire cānı

715 Eşidüp ol semenber bu sözi çün

Yine ol çeşm-i şehlä sil ider hün

İlerü geldi eydür i ulular

Ki sizler Ḥaḡ katında bahtulular

Ne kılam Ḥaḡ rızāsı böyle ola

Ki bu bende bugün bu yolda öle

Dilem yegdür ben ölmek i halāyık

[35a]

Ḥaḡuñ emrine naş irince bayık

Dönüp eydür eyā lālā gel imdi

Ḥaḡuñ ḡaḡkın bugün benden al imdi

720 Benüm gönlüme baḡma i mükerrem

Anuñ emrin ri'āyet eyle bu dem

Bu sözi diyüben ol nev-cüvāna

Vidā' itdi dili ol demde cāna

Varup kendüsi yatdı anda der-hāl

Didi i lālā tur turrañ ele al

Eşidüp Eflaḥ anı ditredi çün

Acısından ciger olmuşdı pür-hün

Yüregi toĝranup ol mihrübānuñ

Varur üstine ol dem bu cüvānuñ

725 Urur turreyle arḫun arḫun anı

Her urduḫca çıḫardı śanki cānı

İmām eydür eyā Eflaḥ ḫatı ur

Anı görme ḫavī Ḥaḫ emrini gör

Eşidüp urdı birḫaç ḥiddetile

Figān itdi çağırup şiddetile

Be-ĝayet nāzük idi cismi anuñ

Derisi yarılup ol nev-civānuñ

Egilür gözyaşıle eydür eyvāh

[35b]

Benüm oĝlanlıĝuma ḫıyma i śāh

730 Severdüñ beni hasta olıcaḫ sen

Neden Şimdi öñüñde yarılır ten

Çekemezven bunı i mihrübānum

Ölürem uş döküldi yire şanum

Revā mıdur benüm kişi yaŐuma

Ki ölüm tācı urıla başuma

Revā mıdur bu Őehlā çeŐmüme hem

BaŐarken muŐhafa ŐoĐıla bu dem

Dilüm bülbül gibi Őuróān oŐurken

Neden gülün alup urıla diken

735 Çü ĥaddi kırqa irdi ol cüvānuñ

İrişdi göklere eĐĐanı anuñ

Didi cānum baba su vir baña sen

Ne dilerseñ dağı it rāŐıym ben

İrişdi cānuma bir ŐuÓle-i nār

Bir içim ŐucaĐaz vir baña i yār

ÓÖmer eydür eyā göñlüm yimişi

Őabır kılĐıl Şu içmez ĥadde kişi

Virürsem ŐefĐat idüben saña Şu

Bilürem sörulur yarın baña bu

740 N'idem cânım oğul yandı yürekler [36a]

Niçe virem saña andan haberler

Olupdur Óaql ser-gerdân u hâyran

Senün hâlünde i serv-i hîrâmân

Benüm hâlüm olupdur saña maÓlüm

Hâkuñ emrine karşı olmuşam müm

Çü haddi altmışa irdi hemânâ

Yüz urup Eflâha dir i tüvânâ

Esirgegil beni i lâlâcığum

Be-gâyet artdı cânımda acığum

745 Niçün bu bende bārī hâsretile

Virir cân u şîrîn fûrkatile

Kerem kııl bārī i lâlâ bu dem sen

Getür bārī anamı göreyin ben

Beni şimden girü görmeyiserdür

Vişâlüm güllerin virmeyiserdür

Haber itdürdi ol dem anasına

Ki urılır hâdd anuñ dür-dānesine

Düşüp Óaklı başından zāyil oldı

Biraz demden girü kendüye geldi

750 Hezārān cehdile ol dem ider hīz

İrişdi yügürü ol meclise tīz

Revān gördi yatur ortada ol hān

[36b]

Urur eflāh şaçılur dört yaña şan

Fiğān idüp yolar şaçını ol dem

Düşer yavrucağı üstine bā-ğam

Uruban dırnağı ol gül yüzine

Alur başın anuñ ol dem dizine

Şu deñlü nāle vü efğān ider zār

Melek ol hāle olmışdı dil-efkār

755 Dönüp dir i mürüvvet ıssı server

Anuñ hāqqı ki oldur saña rehber

Yüz urup yalvaruram sen şerīfe

Bağışla şuzıcağum ben zaÓife

Baña ur şalanın hāddüñ eyā şāh

Yazuğdur ölmesün miñnetle bu mäh

Çü işitdi ÓÖmer cümle bu sözi

Acıdı bağıru çok yandı özi

Didi yoğdur bu işde hıç vebälüm

Günähından arınsun ço Óayälüm

760 Bu dem yanarsa yüregün senün uş

Ƨutuşup tende cânım oldu nā-hoş

Yanan sende gönülü bende cāndur

O bugün oldısa bu her zamāndur

Elümüzden ne gelür nidelüm çün

[37a]

Bunuñ ħağğında böyle döndi gerdün

Ebū Şahme işidüp bunları pes

Didi ana yüri var sözüñi kes

Benüm yirüme baş bağıruña taş sen

Ne yazıldısa başuma görem ben

765 Velī bu dem baña ħağğıñ helāl it

Dañı gözüm önünde turma var git

Bilürem müşfiğ idi baña atam

Velî yigrek bu ola ki itdi bu dem

Çü hatm itdi sözünü didi vallâh

Hacilven dergehünde âh şad âh

Yüzüm qarasına bakma İlahî

Ki sensin cümle halkuñ pâdişâhı

Ki teslîm itmişem hükümüne cânı

Döküben yirlerüñ yüzine qanı

770 İlahî rahmet it ben Őaşîye sen

Qara yüzümle geldüm qapuña ben

Bunı didi vü sâkin oldı ol hân

Oturan u turanlar qıldı efgân

Çü hâd toqsana irdi ol berg-i nesrîn

Revân itdi hemân dem cânı şîrîn⁷⁹

Uçup bu aşiyândan cân-ı pâki

[37b]

Behişte irüben terk itdi hâki

Buyurdı girü Fârûq-ı muŐažžam

Ki şerŐ-i Ahmedi qıluñ mükerrem

---

⁷⁹ Mısrada vezin aksamaktadır.

775 Uruñ haddüñ qalanın dañı bā-kām
Uruban meyyite itdiler itmām

Yirinden turdı ol sāŌatde ŌŌmer
Vücüdü nāzüki başladı ditrer

Aluban oğlunıñ başın dizine
Urur kendü yüzün anuñ yüzine

Dir idi i ciger-güşem nedür hāl
Niçe qurŌa atıldı yā nedür fāl

Qanı ol Ōilm ü hilm ü vech-i ahsen
Ne yavuz odlara yaqduñ beni sen

780 N'olaydı saña bu hāl irmeyeydi
Atañ bu hālde seni görmeyeydi

Şanurduñ olmayaydı acıgum
Eyā şerŌ içre ölen quzıcıgum

Diyüp döker gözinden acı yaşı
Henüz dañı turur dizinde başı

Çü bu hāle irişdi hāli anuñ
Hemīşe Ōādeti budur cihānuñ

Ki dürlü dürlü döner çerh-i devvār

[38a]

Ki geh dil-şād ider şahsı gehī zār

785 Yüzine gülüp evvel gösterür yüz

İder soñra anı qahırıyla toz

Bulur biñ biñ yeñi Óaşık yine ol

Seni tutur belālar oquna bol

Kim içdi şerbet andan lezzetile

Ki zehr itmedi soñra miñnetile

Kime şundi bugün bir nānı ol zen

Ki çürütmedi ol bir nāniçün ten

Kimüñ egnine şaldı bir qaba ol

Ki āhir itmedi aña cefā bol

790 Ya kime mesken itdi bunda bir dār

Ki soñra yire soqmadı dil-āzār

Velī dünyā olupdur gam bisātı

Ĥaķıķat gözleseñ yoqdur nişātı

Bu qāle ĥadd u gāyet yoqdur i yār

Girü bir yüzden itgil bize güftār

Yine nağme ider bu tūt-i cān
Meger buldı girü bir şekkeri kân

Şanasın Óİsīdür kim söze geldi [38b]
Yaħud Dāvūddur āvāza geldi

795 Çıķup taħt-ı dile gūyā Sikender
Girü söz ceyšini cemÓ itmek ister

Çulüb-ı şarkī teshīr idüben ol
DuÓādan yaÓnī umar rahmete yol

Girü gūyendelik iriřdi cāna
Edā śalar Ħicāz u İsfāhāna

Beyān itmek diler Fārūķ-ı ekber
Ki Kisrā üzre ne resme śala er

Çü bildüñ oldı anuñ Baśra vü Şām
Żarūrī bendeveř fermānına rām

800 Diledi ide Furs ilini daÓvet
Girüp dīne olalar ehl-i cennet

Vegernī ğāziler ide ğazālar
Çılcıla bu İslāmı düzeler

Anı fikr itdi kim cem'ide leşker

Yaraqlaya güzide niçe biñ er

Olara mîr idüp bir nāmūdārı

Şala şarqa ki ide kārı zārı

Murādı bu ki ide dīni izhār

Bu tertīb üzre çünkim ol cihāndār

805 Buyurdı dür döküldi hāmelerden [39a]

Ki ya'Önī tola iller nāmelerden

Şarup sīne niçe şāhı-süvāra

Şalındı qamu etrāfi diyāra

ÖArab serverleriçün bu peyāmı

Bilüben yürüdi yine peyāmı

Şadā-yı ceng birle yine kişver

Folup cem'oldı bir şāhāne leşker

Yine dirildi ol ser-bāz erenler

Cihād-ı Ahmediçün cān virenler

810 Dükeli olmışıdı teşne qana

Şaқınup ser biri qalmazdı cāna

İçinde pehlevānlar var ki Rüstem
Ĥavāle olsalar alaydı ebkem

Çıup ŗahrāya onmiřlardı dūpdūz
Futup cūmle emīrūñ emrine yūz

Çū bu tertībi server gōrdi ol dem
Ĥaa ĥamd idūben olmiřdı hūrrem

ıırtdı Ĥaydarı pes anda geldi
Nūvāziř eyleyūben gōñlin aldı

815 Aña biñ lutfila didi ki i řāh
Bilūrūz ĥod senūñdür Őzzet ũ cāh

Zemīn muĥtācuñ u gerdān mutīŐuñ [39b]

SaŐādet tācuñ u Yezdān refīŐuñ

ocinur cūnbūřūñden perī vū dīv

Yayılır baıřūñdan Rüstem ũ Gīv

Ĥudā řīrūm didi erlik senūñdür

Bugūn Őālemde serverlik senūñdür

Yūri ser-leřker ol bu cemŐa i ĥān

ŐAcem milkinde gōster yine burĥān

820 Şu fırsat kim virüpdür saña ol Rab
Selâfîn ü cihân bendeñ dürür heb

Saña biz ne diyelüm i cihân-gîr
Senüñdür maşlahat lutf eyle i mîr

Didi Hâydar ki *er-reôsü Óale'l-Óayn*⁸⁰
Sözün hâqdur özüñ Óälemlere zeyn

Şu resme virdi Óadluñ Óäleme dād
Bu dem Nüşîrevāndan kalmadı ad

Süleymānı eger irürse bahtı
Saña teslîm iderdî tâc u tahtı

825 Ne diyem ben saña i kütüb-ı devrān
Çü bugün böyle oldu baña fermān

Tutayım yine mîrüm seyfe sîne
Ki kurbān ola cānum rāh-ı dīne

Resūluñ gayretine duruşalum [40a]
Yine dīn düşmeniyle uruşalum

Bizüm ne kâdrimüz varıdı i şāh
Resūli hürmetine virdi Allāh

---

⁸⁰ Başım gözüm üzere.

Umaruz yine fırsat vire bu dem
Ĥabîbinüñ ide rûhını hürrem

830 Bu deñli söyledi vü turdı gitdi
Gelüp menziline yarağın itdi

CemîŖi kaydını giceye dek heb
Görüben eyledi cümle müretteb

Çü ol gice kamu itdiler arām
Şabāha intižār içinde bā-kām

Yine toğdı nehāruñ pādişāhı
Tağıldı kaçmağa leylüñ sipāhı

Direr ılduzları bir bir sehergāh
Ki yaŖnı şehicün āsān ide rāh

835 Çıķup bir Ŗālî-tahta lācüverdi
Bir itdi ĥor vü bendeyle merdi

Gicenüñ küfri tutmuşken cihānı
Bezedi nūr-ı imānile anı

Çü şaldı Ŗadli Ŗālem yüzine tāb
Sürüldi žulm-i ġaflet žulmet-i ĥāb

[40b]

Getürdi çünkü şubhın yine devrân
Uruturdi hemân dem şîr-i Yezdân

Nidâ itdürdi ol dem bindi leşker
Bulur kişver girü leşkerle Zîver

840 Geyüp her biri reng-â-reng çevşen
Olur ol yazı yüzi tâze gülşen

Çomağı nîze alup ellerine
Yine bağlandı kolçağ kollarına

Kılıc bağı girü bilde kemerler
Olur gerdinde heykelveş siperler

Binüp her birisi bir bâdı-pâye
Îrür digerdi pâyini semâya

ÔAlemler peyker açup oldı ser-keş
Bi-ismi Hâk kamu peyker munaqqaş

845 Bulıcağ yirlü yirin sâz u leşker
Yüridi kendü dağı kim vire fer

Hâmâyil kıldı ol dem Zü'l-fikârın
ÔAlîdür kim beyân ider vaqârın

Çü çekdiler öñine Düldülünü

Esenleyüp iki tãze gülünü

Binüp řāhin gibi sıçratdı der-hāl

[41a]

ÓAdūsın itmekiçün girü pā-māl

ÓAlem çözdiler üstine hemān dem

Yüridi ol dil-āver řāz u hürrem

850 Hezārān şevket ü kerr ü ferile

Güneldi ol yigirmi biñ erile

Şu şevketle yüridi leşker-i řāh

Ki ğıbtat itdi gökde mihriile māh

Biraz gün işbu resme řāh-ı Kerrār

Yürüyüp durdı yol mānend-i tūmār

Öküş řatÓ idüben řāhrā vü kūhı

Erişdi āsumāna gerd-i rāhı

Yaşın şaldı ÓAcem milkine menzil

Varacağın bularuñ tuydı ol il

855 Haber bilüp hem ol günlerde Kistrā

Ki Óaqlı gözesi bulmuşdı Kistrā

İrüp dimişler idi i şehin-şāh
Bugün bu fitnelerden olgıl āgāh

ÓArabdan bir ağır leşker gelüpdür
Ki bir şır anlara server olupdur

Anuñ bigi gelür i şāh-ı devrān
Gözinde zerredür İrānla Tūrān

Uş irdi nefÓi yoq saña ırağuß [41b]
Çatuñda olanıla gör yarağuß

860 İşidüp şāhuñ oldı levn-i tağyır
Getürdüp beglerini itdi tedbır

Bu fikr olundı kim leşler dirile
El irdügi yire nāme virile

Yarağuß mümkün olduğınca göre
Çıqıp şehrine arqa vire tura

Gelürse eyle ide kār u zār ol
Çala Óālem içinde yādigār ol

Bu tedbır üzre cemÓ olundı leşker
Çamu şehr öñine qondı ser-ā-ser

865 Bu yaña leşker-i İslām dañı çün
Yaqınında irüp qonmuşdı ol gün

İverlerdi baş alup virmege cān
Severlerdi ki ola Ĥaqqā qurbān

Buyurdı bu tarafdan Kısraı şāh
Vezirine sözümden olğil āgāh

Buluñ bir merd-i zīrek zihn-i kāmīl
Bularuñ gibi işde cüstü u Őāqīl

Viribiñ işbu dem anlara varsun
Olaruñ qaşdı n'eymiş kamu bilsün

870 Gelüp itsün bizi andan haberdār [42a]
Pesi olmayavuz soñra dil-efkār

Bilinse haşmına tedbīr-i düşmen
Muqābil olıcaq rezm olur āsān

Vezīr ol gün bulur bir merd-i zīrek
Şalar elçilige anı tizirek

Göñilüp gitdi ol dem leşkere ol
İrer anda ki turmuşdı qaravul

Getürdiler aluban şāha anı
Görüp baş urdı vü açdı dehānı

875 Didi olsun Óināyet saña yoldaş
Atuñ pāyına urmasun yaman taş

İrişmesün yavuzluğ devletüñe
Ki şāh sáldı irişdüm devletüñe

Bile tā kim sizüñ mağsüduñuz ne
Ki bunca zahmet içre sūduñuz ne

Şoraram nām-ı şehden dañı bārī
Ki bilem ad ile sen şehri-yāri

Budur sözüm ki Óarz itdüm az ü öz
Dañı hācet degül size pes ü söz

880 İşitdükde bu sözi şāh-ı merdān
Ağıtdı söz yirine āb-ı hāyvān

Didi yā elçi diñle beyyinātı [42b]
Eşitmedüñ mi fāhr-ı kāyinātı

Ki doğdı Óāleme bir şems-i hāver
Zemīne iriser hūkmi ser-ā-ser

Murād oldur yaradılmağdan ādem

Anuñıçun düzüldi cümle Óālem

Virüpdür Hâğ aña tīgile fursat

Dañı şunlar ki oldı aña ümmet

885 Biz ol sultān-ı Óālem leşkeriyüz

Ki size dīn yolunayuz qulavuz

Qabül iderse Kisrā bizden imān

Ola bende aña fağfūr u hağan

Bulup rifÓat dü Óālemde ola şāh

Olan Óāqil nitesi şapıda rāh

Vegernī itmez ise iderin ceng

Olur devlet evi qahrıla pür-seng

Bize nuşret virüpdür qādir ü pāk

Giren cengüm ider cān cübbesin çāk

890 Ger adum şorur iseñ ben ÓAlīyem

Eşiginde Resūluñ çakeriyem

Folupdur Óāleme adum bilürsüz

Haber Hayber qapusından alursız

Hudā şîrüm dimişdür baña ne ğam

[43a]

Çetüñ olur önümde şîr-i Rüstem

Ne dem ki olam süvâre Döldülüm

Duyamaz dîv ü perrî ğulğulume

İdicek Zü'l-fiķārum ĥarbe āheng

Qılur başına şehler tācını teng

895 Şehüñüñ varsa ger başında devlet

Girüp İslāma ide aña raĝbet

Çü ilçi cümle sözi ğuş kıldı

Furban oradan şāhına geldi

Girüp taht ileyinde urdı ol baş

Eşidüp gördüğünü eyledi fāş

Didi i hefti-kişver şehri-yārı

Medāin şehlerinüñ yadigārı

Müzeyyendür özüñle tāk-ı dergāh

Gelenler Aĥmedîdür olğul āĝāh

900 Şehi serverleridür bir cüvān-baht

Boyu orta velikin heybeti saht

Şecā'at bahridür şankim ider cūş

Yüzün görende qalmaz tākati hūş

ÓAlīdür bir adı vü biri Ĥaydar

Uşanmışdur elinde bāb-ı Ĥayber

Özinüñ heybetinden bellü hūn-rīz

[43b]

Şanasın her sözi bir nāvek-i tīz

ÓArabdan bunda anuñçun gelürmiş

Ki sizi dīnine da'vet kılmış

905 Çü bu sözi eşitdi Kisrā bī-dīn

İçini tutdı ol dem kibrile kīn

Buyurdı ol dem içre bine leşker

Ola Ĥaydar çerisine berāber

Çalındı ol sa'atde kūs-ı ĥarbi

Şadāsı tutdı anuñ şarkı ġarbí

Açıldı yine ol qara Óalemler

Tutuldı hevl-i cengden yine demler

Alaylar bağlayup kāfir çerisi

Birisin ilerü geçmez birisi

910 Tümenler düzdiler ol kik ovada
Görüp ÓAnça döke perrin havāda

Geçimler bağlayup pülād-ı çīni
Ki atlar ayağı ditdi zemīni

Cidālar beñzedi efÓī yılana
Dilerlerdi tolaşalar gelene

Yek erler gerdi gögsin kıldı cevlān
Kem erlerde ciğerler oldı biryān

Bahādurlar olupdı teşne қana
Muħanneşler gelübdı yana yana

[44a]

915 Süheylī esb hem āvāz-ı merdān
Yirinden dīvi itmişdi girīzān

Demüre garқ olup yürüdi leşler
Şanasın baħr taşup aқdı ber-yer

Görüp bu düzgüni ceşinde ol şāh
Ġurūrılan özünü itdi güm-rāh

Eyitdi i šalīb ehli yürüñ siz
Getürüñ bu ÓArab mīrin baħa tīz

Ben aña bildirem hâlini bu dem
İdüp qahrüm semile Óömrü bî-kem

920 Ki tâ qalanı böyle itmeyeler
Yönün şarka dönüben yetmeyeler

ÓAlî gördi ki kâfırde Óalâmet
Dönüben cenge qarçaşdı tamâmet

Furup geydi cebe urındı miğfer
Buyurdı leşlerine ol dil-âver

Didi turuñ eyâ aşhâb-ı Ahmed
Götürülsün bu dîn yolundağı sed

Qayurmañ n'ola ger çoğ ise küffâr [44b]
Sever dінде gâzâ kılamı Ğaffâr

925 Qılupdur vaÓde ider bizi mansûr
Dañı düşmenlerümüz hor u mağhûr

Urısuñ gayretile cüst ü çâlâk
Bularuñ çoqluğından itmeñüz pāk

Bilürsüz añrayucaq bebr ü yā şîr
Furur mı qarşu biñ har-güş u tañcîr

Bunı didi vü bindi Düldüline
Doyar mı kimse anuñ gulğulına

Eline aldı ol dem Zü'l-fiķārın
Yürütdi leşkerinüñ külli varın

930 Yüridi oldı düşmene muķābil
Kim ol gün heybetin vaśf idemez dil

Çeküp saflar çü turdı haśmına tüş
İki leşker de likin şöyle hāmüş

Oluban muntazır guśsa yiriken
ØAceb meydāna kim gire diriken

Sürer Düldül hemān meydāna Kerrār
Anı gördi ķamu ditreşdi küffār

İrüben naŖra urdı ķuvvetile
Ki çalķandı tağ u taş heybetile

935 Buyurdı Kısra birkaç pehlevāna [45a]
İrüp bir bir tutuşa Rüstemāne

Yürür biri bulup fermān-ı hānı
Çevürüp başına gürz-i girānı

Hemān irdükde birkaç ɗarb-ı bāfer

İrişürdi velī menŌ itdi Ĥaydar

Degüp nevbet kemerden tutdı anı

At üstinden yabana atdı anı

İnüp yire toķınup oldı ĥurd ol

Şanasın yüz yıl idi oldı mürd ol

940 Anı gördi birisi daķı geldi

Gelicek Zü'l-fiķārın eyle ɗaldı

İki biɗdi başından anı tā zīn

İki leşker ider ɗarbına taĥsīn

Nite itmeye taĥsīn aña herkes

Dinildi *Lā fetā illā ŌAlī*⁸¹ pes

Anuñ ardınca bir daķı dirisi

Dirisi vü daķı andan irisi

Ol ikiden yegin berk ü sitīze

İrişüp Murtażāya urdı nīze

---

⁸¹ Ali gibi yiğit Zülfikar gibi kılıç yoktur.

945 Cidāsın şavdı vü aldı eline
Melekler āferīn itdi ulına

Elile ayağından tutdı anı [45b]
Çeküp yırtup yabana atdı anı

Aıben seyli meydāna deminüñ
ılur mercān amu taşın zemīnüñ

Görüp şāhuñ bular bu heybetini
olunuñ uvveti vü đarbetini

Pes ayru gelmedi meydāna kimse
ıyamadı daı hem cāna kimse

950 Velī cevlān idüp meydānda ol şāh
Dururdu nara urup gāh u bī-gāh

Çü gördi kimse gelmez ol dil-āver
Buyurdu kim yürüye cümle leşker

Dutuban Kisrāya kendü yüzünü
Ol ulu leşkere urdu özüni

Çü albi albe tulbı tolba urdu
Hemān dem deprenince leşker irdi

İrişdi Hāşimī serverleriçün
Girişdi kırt bigi düşmene ol gün

955 Bozup şaflar tağıtdılar tümenler
İderler püşteler yığıp bedenler

İrişdi şayda gūyā şır-i nerler
Urup pençe ererlerdi cigerler

Veyā murğa ulaşdı dest-i şeh-bāz [46a]
Kılurlar bir dem içre çok Ömür az

Süñüler birbirisine tolaşup
Birer kulaç kıztıl kana bulaşup

Yaħud şimşir-i bürrān hañcer-i tiz
Biri cān-keş biri olmışdı hūn-riz

960 Oğ arada haberci oluban hem
Haber yirine alur cān u hem dem

O gün şol vaşfa itdi ceng-i merdān
Ki kandan olmuşdı reng yeksān

Çağırur bir taraf āteş-gedāya
İder bir cānibi nāliş Hudāya

Biri dir ölelüm sövünmesün nār

Biri eydür Ħudānuñ ğayreti var

Biri eydür Mesīhe cān virürüz

Biri dir AĦmede ħurbān oluruz

965 Bu hāl üzre ŧu deñlü oldı aŧüb

Dem-i merdüm aħar sil gibi taŧup

Ki her bir müömine üŧmiŧ idi biŧ

Ŗalīb ehli ki bilmez millet ü kīŧ

Velīkin cāhidü emriyle ser-mest

Olup dīn ehli urmiŧ ħılıca dest

Uŧadup cāmı ŧır saħar mey-i ħūn

[46b]

İdüben ŧaĥn-ı bezm ü rezm-i ğülgün

Ne beñzer bunlara ol cünd-i küffār

Ġoreydüñ her biri bir mār-ı ħūn-ĥār

970 Ŗunuñ tek ceng iderdi cüst ü ħālāk

Ŗan irdi merdüme ħurg-ı seĥimnāk

Olar daĥı yolunda dīnlerinüñ

Çıħarmıŧdı sevüsin cānlarınuñ

Uşanup nîzeler yoğruldı miğfer

Şadā-yı gürzden oldı kulağ ker

Çü bu vechile irdi giceye ceng

Zemîn hâyran idi vü āsumān deng

Giceden şubh olunca hem yine hârb

Olup tuymuş idi andan eşer ğarb

975 Görüben işbu yeng-i ceng-i Hâydar

Yüz urdı Hālîka ol dem dil-āver

TazarruŖ idüben didi İllāhî

Eyā Ŗācizlerüñ püşt ü penāhî

Niçe yirlerde itdün baña Ŗavnî

Ki fermānumda görmişdüm dü kevnî

Bu demde yardım it uş Ŗāciz oldum

Ki Ŗarz-ı hālîçün dergāha geldüm

Ŗînāyet birle it İslāmı iŖzāz

[47a]

Hâbîbüñ ğayretine oldı bu nāz

980 Bunı didi vü hâykırdı şehin-şāh

Zelāzil buldı ol dem bende vü şāh

Ŗu resme naŖra urdı Ŗāh-ı server

Yıkılaydı ger olsa anda Ħayber

Bu heybetden sınıur ol demde kāfir

Ki zīrā bir naŖar kılmıŖdı kıāhir

Olup dūŖvār ol gūn kāfire ceng

YaraŖur ehl-i bātıl zāri dil-teng

Kıafa dōnderdi ĥasma cūmle dūbdūz

CemīŖisi ĥiŖāra tutdılar yūz

985 Kıaçuban girdiler kıalŖa içine

Kimesne bakımaz idi ĥiç kıçıına

Görūp gāzīler ol fetĥi tamāmet

Ki Ħāķ virdi bulara ĥoŖ selāmet

ĦurūŖ idūp girū yūridiler çūn

ĦiŖār ūzre ŖavaŖ kılup beŖ on gūn

DūriŖūp dūn ū gūn kılmazlar ārām

Alurlar anı daĥı kām u nā-kām

Kıaçuban Kısrā oldı taht pā-māl

Oğul kıız kıul kıravaŖ cūmleyi māl

990 Ne deñlü var ise ol māl u esbāb [47b]

CemīŖin bir yire cemŖ itdi ašhāb

Ŗñine dökдилer cümle ŖAlīnūñ

Ġanāyim ne ki oldı ol velīnūñ

Emīre beşde birin çıķarup ol

Ķalanın anlara kısmet kılır bol

Ķü dutsaķlar dañı hāli görüldi

Kim īmāna gelüp kimi kırıldı

Bir oĝlu iki kızı Kisrānuñ hem

Futılup bile olmışlardı bā-ĝam

995 Bile alup oları dañı ol hān

Küçük diyü çeriye itdi fermān

Dönüp yine yürüdi bir nice ĝün

Yaķın irdi Medīne şehrine çün

Mübeşşir sالدı mīr-i müŖminīne

Ki Subhān uş da yardım itdi yine

Şinuban ķahrıla ol ulu leşker

Ĥarāb oldı ayaĝ altında kışver

Futuldı oğlu kıızı Kısrānuñ hem
Emір olsun cihānda řād u hürrem

1000 Eřidüp anı Fārūķ oldu dil-řād
Cihān ğavġālarından pāk u āzād

ÓAlīye karşı çıķdı Óizzetiçün [48a]
Yanında ğāzilere raġbetiçün

Buluşdı anda ġirü ol iki řāh
Ki Óizzet virmişidi anlara Allāh

İnüp biri birisiyle ġörüřdi
Bu anuñ ol bunuñ hālın sоруřdı

Süvār oldu yine ol iki server
Giderler ay u ġün gibi berāber

1005 Sürürile ġirüp server sarāya
Beřāřet birle çıķmıřdı sarāya

Ki zīrā Hāydarı bel bā-ġanīmet
İrişüp şehr-tayibe buldı zīnet

Serīrine oturdı yine server
Getürtdi Kısrā oğlun ol dil-āver

Aña Óarz itdi ol dem dīn ü imān

Qabūl itmedi turdı şöyle hayrān

Ne deñlü cehd kıldı olmadı hīç

Anuñ sözine hīç baş itmedi pīç

1010 Buyurdı kesdiler başını ol dem

İdüp dīn gayretiçün Óömrini kem

Ne cān serkeşlik itse Hāqqa bayıq

Cüdā olmaq teninden aña lāyıq

Ne dil tevĥīd-i Bārīden berīdür

[48b]

Ezilse ağız içinde yiridür

Qanı anuñ gibi bir şāh-ı server

Ki Hāqkıçun vire māl u ala ser

Ol öykeyle bir ādem virir ber-tīz

Ki hāzır ola anda ol iki kız

1015 İremezler velī olmışdı aḥşam

Ṭağılup subĥa qorlar kām u nā-kām

Eyā Mecnūn-şıfat Ferhād-ı cān-bāz

Gel it şīrīn tutup bir söze āğāz

Girü dīvāneye şal bir iki dert

Girü pervāneye yanışlar ögret

Sözünde eyle kıl sıhrile efsün

Eşitse Leylā anı ola Mecnün

Ne söz kim itmeye Óuşşākı bī-pāk

Eger dürr ise dağı olsun ol çāk

1020 N'idem kim ehl-i şevkı söylemez er

Şuya varup ezilsün hemçü şekker

Ne hāme itmez ise ĥubb-ı taĥrīr

Yiridür kim aña āteş ola yir

Ne nāme ĥāl-i Óışkı k'eylemez yād

[49a]

Anuñ evrākıını alsun Yemen-bād

Anuñçun olınur bu resme taşvīr

Ki olısar ĥāl-i bānū şerĥ-i taqrīr

Seĥer irüp girü Fārūk-ı aÓzam

Getürdür ol iki kıızı dağı hem

1025 Çü irdi anda ol ĥüb-ı Ĥotenler

Şanevber kaç gülü had sīm ü tenler

1035 Girü hār itdi dırmık güllerini
Fağıtdı bād u ğam sünbüllerini

Yanup girü cigerler şanki lāle
O güller itdi bülbül gibi nāle

Didi sağu sağup Bānū vü Gül-ruh
Ki i şeh-zāde-i meh-rūy-ı ferruh

Olaldı Őizzile bu cism ü cānuñ
Cüvāniken nite döküldi řanuñ

Dirīĝā şanı ol laŐl-i çeker-bāz
Dirīĝā ol semen-ten hadd-i gül-nār

1040 Çara topraĝa mı şarıldı bārī
Dañı görmezmiyüz sen gül-Őizārı

Fağıdup nevhayıla mūm-ı Őanber
Diyürek aĝlayurař ol semenber

Dönüp Fārūřa dir i mīr-i řattāl
Nitesi kıyduñ ol meh-rūya fi'l-hāl

Ne suç itmişdi ol şeh-zāde bārī
Ki dūn itdūñüz aña nev-bahārı

Ayırdıñ bizi cümle hānumāndan

[50a]

Uśandurup amu cān u cihāndan

1045 oyayduñ ol cüvānı bārı i ŗāh

Bu ğurbetde olaydı bize hem-rāh

Çün öldürdüñ anı bizi dañı biz

Bugün öldür ki dīne girmezüz biz

Hemān dem hıŗm idüp Bānūya Fārū

Didi ey bī-hayā itme sözi ço

Eger terk itmez iseñ ŗirk ü küfri

Çıaruven gözümü señ de cebri

ıyarven size bende zīre Yezdān

Terah hum omadı küffāra inan

1050 Gelürseñ dīne olduñ Őaynūme nūr

Vegernı ardeŗüñe iresin hūr

Çü bu hāli ğörüp ol demde mīrān

Birinden turuban biri ŗitābān

Haberdār itdiler ol demde Hāydar

İriŗdi sürŐatile ol dil-āver

Didi kim servere her işde ta'ÖcİL
Yaraşmaz ço buları gel kerem kıI

Çü öldürdüñ ÓAcem şāhınıñ oğlun
Bulara söyle i şāh bārī telyīn

1055 Rasūlūñ hātunı Ümmī Selīme [50b]

Buları ol getürür dīne ivme

Emīr aña didi kim sen bilürsin
MuñiÓam her niçedir señ kıIursın

Aluban oradan kıızları Ĥaydar
Getürüp virdi ol hātūna server

Ki ġāyet tatlu dilli hātunıdı
Dañı pākīze hem šāhip dinidi

Ziyāde Óizzet itdi anlara ol
Getürüp fiÓle luñfi eylūgi bol

1060 Ki düşmişdi olar ayru anadan
Dañı milk ü vilāyetden atadan

Ĥūsūsa kıardaş acısı dañı hem
Görüp tolmişlarıdı ġuśsa vü ġam

Bunuñ üstine geçdi hayli müddet

İderdi hātun anlara naśīhat

Añardı uçmağūñ niŕmetlerini

Dañı hem tamunun niķmetlerini

Diridi muŕcizāt-ı Muśtafādan

Dañı miŕācdan ŗevķ u ŗafādan

1065 Ki bunlar uślu kıızlar idi bī-hādd

Dinen Hāķ sözi itmezler idi red

Bu hāl üzre geçerler bir niķe māh

[51a]

Gehī dil-ŗād olup geh iderek āh

Meger bir gün ki ol luťf ıssı sultān

Bıraķdı anlaruñ gönline imān

Girür İslāma ol iki ŗanemler

Eŗidüp ŗāz olurlar ķamu anlar

Huśūsa kim emīr-i ŗāh-ı Yezdān

İderler cān u dilden ŗükr-i Yezdān

1070 Haber gönderdiler hātūna anlar

Çü girdi dīne ol cism-i simīnler

Birer yigide virsün anları ol
Bilür kendü dañı kim bu durur yol

Özinüñ kimler ise ihtiyārı
Aña virsün ol iki gül-Öizārı

Çü hātūna iricek işbu güftār
Didi bārid durur şimdi bu bāzār

Biraz gün buña dañı şabr edelüm
Bunuñ da fursatını hoş güdelüm

1075 Ne gösterür görelüm kār-ı encām
Bu tedbīr üzre geçdi niçe eyyām

Meger ol meh-cebīn ü ergavān-ñad [51b]
Ĥalīme Öālīme ol yār-ı Añmed

Çü bir gün anlaruñ çatına vardı
Ol iki anı görüp uruturdı

Yanına alup ikisin dañı hem
Oturdılar gönülden giderüp ġam

Söz açup lutfīle ol ĥüsn-i tāmiz
Didi anlara kim şeh-zādeler siz

1080 Gerekdür size şimden girü elbet

Birer yigide varup süresiz baht

Size lâyıķ burada nev-cüvânlar

Emîr ü ser-firâz u pehlevânlar

Öküşdür ihtiyâr idüñ hemân siz

Neyise kamu kaydın görelüm biz

Çü bunlar bu kelâmı diñlediler

Girü yaķup yürekler iñlediler

Utanup Şehribânü-yı sühân-ķand

Ķızarup söze geldi iderek hand

1085 Şu resme virdi ol Meh-rü cevâbı

Utandurdı sözünden âfitâbı

Didi i ana bizüm derdimüz var

O derdile gönülde gerdimüz var

ÓAcem milkinde şâh idi atamuz

[52a]

Bize bey-ĥad cehîz itmiş anamuz

Esîr itdükde bizi şâh-ı merdân

Alupdur anlaruñ cümlesin inan

Virürlerse eger anları bize
Olavuz rāzī biz daħı bu söze

1090 Bu küstaħlıķda budur niyyetimüz
Ki er atında ola hürmetimüz

Turup Hāydar evine geldi hātūn
Çü bunlaruñ sözüni aldı hātūn

Bu sözi Öarz ider ol řāha bu māh
Eřitdükde abūl itdi řehin-řāh

Çü ol sālār-ı server daħı bildi
Outdı SaŐdu Vaās anda geldi

Emīn idi o server beyt ü māle
Ki bu iş üzre olidi hāvāle

1095 Dönüp ol řāh didi aña i SaŐd
Yüri var hazneye gir eylegil cehd

Bulup ol ızlaruñ külli cihāzın
Getürgil bunda anuñ çoğun azın

SemiŐnā diyübeni turdı Vaās
Hāzīneye gelüben girdi ol hās

Cihāzuñ amusın aradı buldı

[52b]

Aluban cümlesini şāha geldi

Döküldi orta yire cevheriler

Fil-i zerrīn muraśśaŖ kıymetiler

1100 Ki bey-hādıdı atlāsıla dibā

Varıdı bey-ıyās zer-baft ü zībā

Viriyir ol şchin-şāh amu ol dem

Görüp Bānūyı Gül-rū oldı hürrem

İrüp maksūda itdiler duŖālar

Emīre'l-müŖminīne ço ŗenālar

Daħı hātūna ço alkıŗ ılurlar

Gelüp ayağına yüzler ururlar

Dönüp hātūn yine aña söz açdı

Ne sözdür kim ŗanasın incü ŗaçdı

1105 Eyitdi i gözüm nūrı ol āgāh

Ki biz emrūñ yirine odu i māh

Getürsen daħı Ŗahdüñi yirine

Ki lāyı bu durur İslām dīnine

Dönüp Bānū didi sem'ān ve tā'ā

Cemī'ī kavle gösterdüm itā'ā

Velīkin bir sözüml var dinle anı

Dir iseñ hod virürem sana cānı

Beni virüñ begendüğüm kişiye

[53a]

Egerçi Öaybıdur bu söz dişiye

1110 Velīkin bunda bir hikmet var ola

Ki bizden aña bir kısmet var ola

Didi hātun aña hoşıla olsun

O maşsūduñ dañı yirine gelsün

Velī niçe göresin anları sen

Didi Bānū ana i şekl-i ahsen

Ki biz sizüñle bir tama çıçalum

İleyümüzde ulu zār tutalum

ÖArab yigitleri vü begleri hep

Gelüp geçsün cemī'isi müretteb

1115 Ki her birisini adile i şāh

Diyüvirsen biline tā ki ol şāh

Begendi işbu fikri yine hātūn
Haber bildürdiler Fārūqa ol gün

Çü server maślahat gördi bu re'oyi
Ki hūkm idüben itdürdi nidāyı

Ki küllī bu ÓArab seyyidleri heb
CemīÓi cemÓ ola anda müretteb

Dañı yigitler ü şeh-zādeler hem
Düzünüben gele hāzır hem ol dem

1120 Bunu maÓlūm idüben řamu düpdüz [53b]
Ĥuzūrına emīrūñ tutdılar yüz

Süvār oluban ol gün mīr-i mihter
Dañı ÓOsmān u Ĥaydar bāķī server

Dañı yigitler ü şah-zādeler hem
Binerler tāzılara řād u hürrem

Bile ol hātūn-ı pākize meh-rū
Sere perde gerüp oturdı çamu

Ki yaÓnī giçe hep mīr u yigāne
Göre pes bir bir ol hūb-ı zemāne

1125. Olursa ankı server itiyari

O meh-peyker bu mihrun ola yari

SONUÇ

Türk İslam edebiyatında Hz. Peygamber için yazılan eserlerde dört halife ve sahabeden de bahsedilmiştir. Dört halife için yazılan metinler, bazen eserlerin bir bölümünde yer almış bazen de müstakil eser olarak yazılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan “*Menâkıb-ı Çehâr-yâr*” adlı eserde dört halife ile ilgili hikâyeler ve faziletleri anlatılmıştır. Eser, Recâyî mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. 15. yüzyılda kaleme alınan eser, 2372 beyitten meydana gelen bir mesnevidir. 15. yüzyıl en geç 16. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen *Mevlid* yazarı Recâ’î’nin incelenen eserin yazarı Recâyî ile aynı kişi olduğu düşünülmektedir.

Eser, 15. yüzyılın sonunda (Şâban 903/Mart-Nisan 1498) kaleme alınmıştır. Eserdeki kayda göre Ali isimli bir şahıs tarafından 5 Receb 939/ 1 Şubat 1533 tarihinde Birgi beldesinde istinsah edilmiştir.

Eserde Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin kullanılması, ayet ve hadislerden iktibas yapılması eserin yazarı Recâyî’nin bu üç dile hâkim olduğunu göstermektedir. Eserde kullanılan Türkçe kelimeler, Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşımaktadır.

Eserde anlatılan menkabeler arasında geçiş yapılırken başlık kullanılmamıştır. Bölüm geçişlerinde bir beyitlik boşluk bırakılmıştır.

Menkabelerde anlatılan bilgiler, klasik kaynaklardaki bilgilerle benzerlik göstermektedir. Eserin çalışılan kısmında 527. beyite kadar Hz. Ebubekir’den bahsedilmekte ve onun kendinden sonra Hz. Ömer’i halife tayin etmesi anlatılmaktadır.

Hz. Ömer hakkında uzunca bir bölüm ayrılmış ve 528. beyitten 1125. beyite kadar Hz. Ömer işlenmiştir. Bu bölümde onun halkın arasında dolaşıp dertlerini dinlemesi, başka ülkelere elçiler göndermesi, kendi oğlu olan Şahme’ye had cezası uygulaması ve Hz. Ali’yi kısra ile savaşmaya göndermesi ve kısra ile yapılan savaşta esir edilen kızları ve oğlu ile ilgili hâdiseler anlatılmıştır. Bu bölümde Hz. Ömer’in halifelik döneminde geçen Hz. Ali ile ilgili kısranın esir edilen kızlarının öldürülmemesi ve Ümmü Seleme’ye verilmesi gibi olaylara da değinilmiştir.

Yapılan bu mütevazı çalışmayla Recâyî mahlaslı bir şairin dört halife ile ilgili hikâyelerin anlatıldığı bir eser günyüzüne çıkarılmıştır. Bu çalışmanın Türk İslam edebiyatı alanında yapılacak yeni araştırmalara kaynak olması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Hüseyin. "Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/60-62. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aksoy, Ömer Asım (ed.). *Atasözleri ve Deyimler sözlüğü. 2: Deyimler Sözlüğü*. 2 Cilt. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998.
- Albayrak, Nurettin. "Enûşirvan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 11/255-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Albayrak, Nurettin. "Redif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/523-524. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Aşık, Nevzat. "Dırar b. Ezver", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/ 275-276. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Azimli, Mehmet. "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşuyla İlgili Rivayete Farklı Bir Yaklaşım", *İslâmiyât*, 6/1 (2003), 173-183.
- Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Medine". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/305-311. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Ceyhan, Âdem - Koyuncu, Fatih. "Dört Halifeye Dair Menkıbeler ve Râfizî'ye Nasihatler". *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 41/1 (2017), 1-43.
- Çağrı, Mustafa. "Siddik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 37/91-92. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Demirkent, İsm. "Kayser". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/94-96. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. baskı, 1992.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Duran, Elif. *Recâyi'nin Menâkıb-ı Çehâr-yâr'ı (İnceleme-Metin 53b-111a)*. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Erdoğan, Mehtap. *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Erzen, Mehmet Halil. "Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev'izâde Atâyî Divanı". *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/4 (2013), 835-854.
- Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. "Faruk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/176-177. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Fayda, Mustafa. "Hulefa-yı Raşidin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18/324-338. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/51-53. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Fığlalı, Ethem Ruhi. "Ali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2:371-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Gülerer Salih, "Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı", *Tarih Okulu Dergisi*, 16 (Aralık 2013), 233-262.

Güzel, Abdurrahman; Torun, Ali. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Hamîdullah, Muhammed. "Hayber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Harman, Ömer Faruk. "Dânyâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/480-481. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Harman, Ömer Faruk. "İbrâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/266-272. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. "Lokman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 27/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Harman, Ömer Faruk. "Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/56-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Harman, Ömer Faruk. "Yusuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/1-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Kale, Zehra. *Muhyî'nin Şehd-i Ebrâr İsimli Dört Halife Menâkıbnâmesi (İnceleme-Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Kandemir, Mehmet Yaşar. "Ali". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/375-378. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Kandemir, Mehmet Yaşar. "Ümmü Seleme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/328-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Kaya, Mahmut. "İskender". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/555-557. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Kiraz, Seydi. "Türk İslam Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsa". *Ekev Akademi Dergisi* 18/60 (2014), 261-280.

Köksal, Mehmet Fatih. "Recâ'î". TEİS, Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. (Erişim 29 Temmuz 2022). <http://teis.yesevi.edu.tr/arama>

- Kur'an-ı Kerîm*, Haz. Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer. Ankara: TDV Yay. (2006).
- Kurt, Halil. "Yemen". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler: Metodolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- Öz, Mustafa. "Zülfikar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44/553-554. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 26. Basım, 2015.
- Pala, İskender. *Divan Edebiyatı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 8. Basım, 2006.
- Pala, İskender. "İrsâl-i Mesel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22/451-452. İstanbul: TDV Yayınları: 2000.
- Şahin, Haşim. "Menâkıbnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29/112-114. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tarlan, Ali Nihad. *Edebiyat Meseleleri: Edebiyat Üzerine, Edebi San'atler, Metinler Şerhine Dâir, Metin Tamiri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Baskı, 2017.
- Tomar, Cengiz. "Şam". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/311-315. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi* 11/1 (1993), 51-89.
- Yıldıran Sarıkaya, Meliha. "Teşhis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40/566-567. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Yıldıran Sarıkaya, Meliha. *Türk-İslam Edebiyatında Hz. Ali*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.
- Yıldız, Alim. *Menkıbeler Işığında Abdülvahab Gazi*. Sivas: Be Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Yiğit, İsmail. "Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33/438-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

